

МАЙК ЙОГАНСЕН

Майк Йонасен

МАЙК ЙОГАНСЕН

Поезії

Київ
«Радянський письменник»
1989

ББК 84Ук7-5
Й75

Твори одного з популярних поетів 20—30-х років Майка Йогансена (1895—1937) не видавалися понад півстоліття. Його літературна спадщина має неабияку художню цінність. Це видання — найповніше з досі опублікованих і містить все краще із прижиттєвих збірок поета.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

*В. В. Біленко, І. Ф. Драч,
В. Р. Коломієць, Л. В. Костенко,
С. А. Крижанівський, Р. М. Лубківський,
О. В. Лупій, Л. М. Новиченко,
Б. І. Олійник, П. М. Перебийніс*

Упорядкування,
вступна стаття і примітки
С. А. Крижанівського

Рецензент *Ю. І. Ковалів*

Й 4702640202-026 БЗ.19.9.88
М223(04)-89

ISBN 5-333-00379-3

© Видавництво
«Радянський письменник», 1989

М ЙОГАНСЕН

М. Йогансен
Портрет роботи О. Довженка.

Dear old friend!
I am already written you a letter but the day
home ~~at~~ me, and I don't know when it
will be expedient to you.

Using several minutes I have being
here, I write you some short words about
the busy matter.

You must, if you'll as quick, it is im-
possible be an english speaking and reading
man, you must I say answer me as soon
as ~~pass~~ you may.

It is very useful to do
something like this, old fellow. I'll
do no wait and write. I can promise
you, you'll have my letter before
I have yours one.

I wish you the best of
the world, my dear.

Have a novel, or a poem
no matter, but make really something.

And so goodbye! Go to work!

Time is money but the time
spend to write english is extra money
is more ~~at~~ as any money in the
world.

With devotion

your ever uxamian, now an
english school pupil and in whole a
desperate subject

M. Johansen.

Answer! whatever may be
answer!

Лист М. Йогансена
до І. Дніпровського
(англійською мовою).

Мавро Колонієць
Терентій Масенко
1. Квітка зрив. 1
Микола Іванович
Кол. Кеттлєв
Дм. Гордєєв
О. Кісєлєв
Юр. Іванович
Васильєв
Лев
З. Ейх

Автографи авторів
«Літературного
ярмарку»
(в тім рахунку
М. Йогансена).

Будинок імені В. Блакитного — місце зустрічей харківських
письменників у 20—30-х роках.

Зустріч київських та харківських письменників
у м. Києві 1923(?) року.

Сидять у першому ряду (зліва направо):

М. Рильський, М. Хвильовий, М. Йогансен, І. Дніпровський.

У другому ряду:

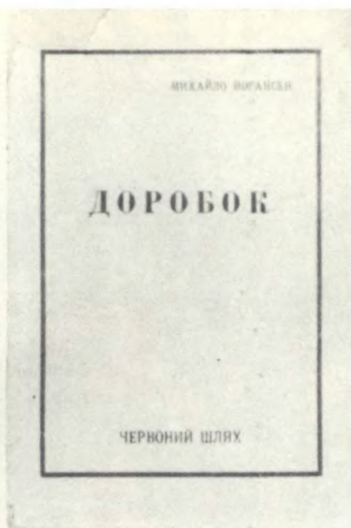
В. Еллан-Блакитний, С. Пилипенко, П. Тичина.

У третьому ряду (стоять):

Д. Загул, Я. Савченко, Г. Косинка, В. Сосюра, В. Коряк.

Обкладинка книжки
М. Йогансена
«Як будеється оповідання»
(1928).

Обкладинка збірки
М. Йогансена «Доробок»
(1924).

Будинок
письменників
«Слово»
у м. Харкові, де
у 1929—1937 рр.
жив М. Йогансен.

Обкладинка
збірки
М. Йогансена
«Крокове коло»
(1923).

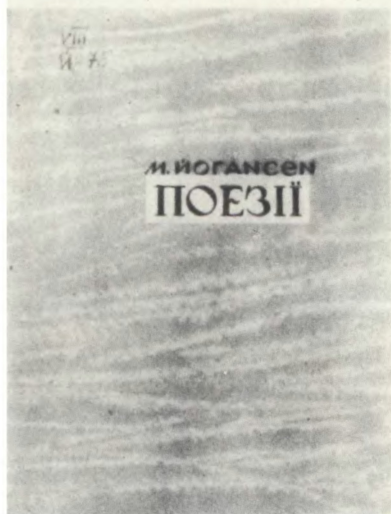

Обкладинка
збірки оповідань
для дітей
«Кіт Чудило»
(1968).

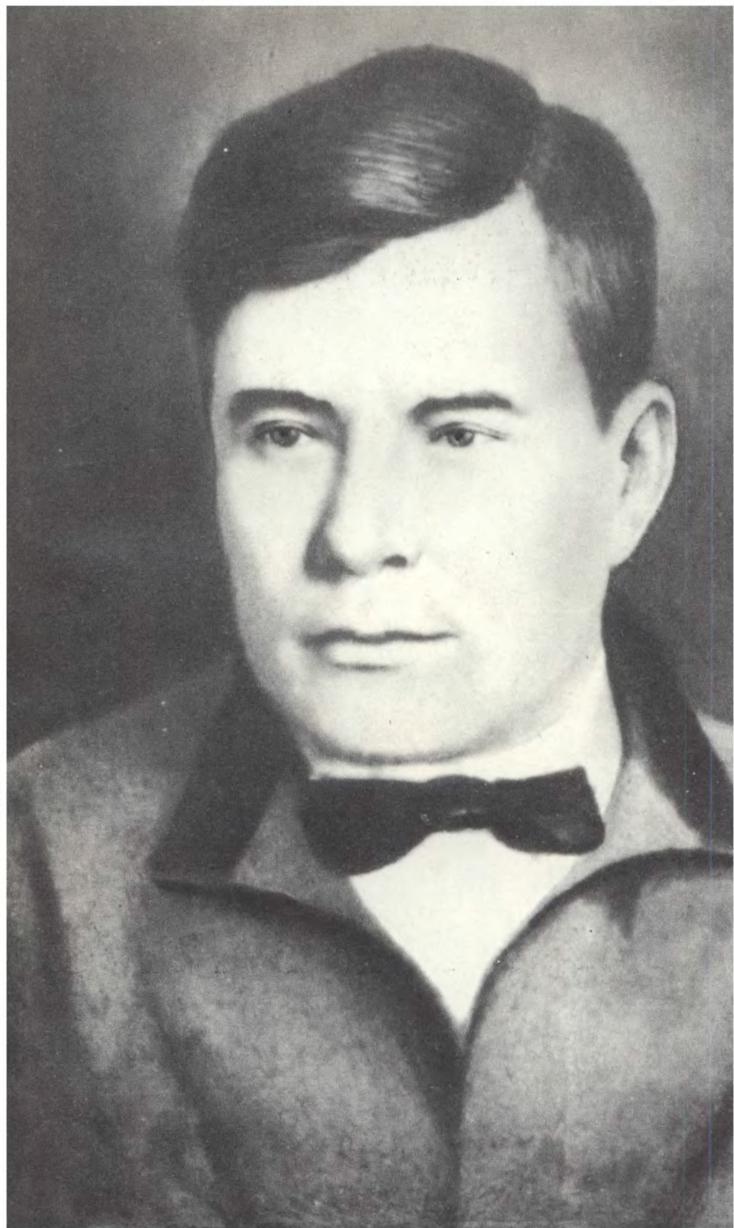

Обкладинка
збірки
М. Йогансена
«Д'горі»
(1921).

Обкладинка
збірки
М. Йогансена
«Поезія»
(1933).

М. Йогансен
Фото
1926—1927 рр.

Спілка пролетарських письменників «Гарт» (фото 1924 року). Перший ряд (зліва направо): І. Кириленко, В. Поліщук, М. Хвильовий, В. Еллан-Блакитний, П. Тичина, Г. Коцюба, В. Сосюра. Другий ряд: І. Дніпровський, В. Коряк, М. Йогансен, А. Лейтес, О. Довженко, І. Сенченко, О. Копиленко, М. Майський.

М. ЙОГАНСЕН

Титул збірки
М. Йогансена
«Оповідання»
з дарчим написом
Ю. Яновському.

ОПОВІДАННЯ

Ю Яновському
в подарунок
Харків
[Бібл.] [Либ.]
1932.

Група
письменників
(зліва направо):
М. Йогансен,
І. Дніпровський,
Д. Петровський,
П. Панч,
П. Тичина,
О. Копиленко...

Р. У. У. - 1933

Група письменників (зліва направо):
П. Панч, М. Йогансен, В. Вражливий, Г. Епik.

РОМАНТИК РЕВОЛЮЦІЙНОГО СЛОВА

I

Слово про Майка Йогансена годилося б почати з визначення його місця у літературному процесі 20—30-х років, тобто з постання і розвитку романтичної течії в українському соціалістичному мистецтві. Але ім'я цього визначного поета настільки призабуте (навіть після реабілітації не вийшло жодного видання його творів, крім кількох п'єс для дітей), що є потреба нагадати біобібліографічні дані.

Михайло Гервасійович Йогансен (псевдоніми В. Вецеліус, М. Крамар) народився 16(28) лютого 1895 р. в м. Харкові у сім'ї вчителя німецької мови, що походив із Латвії (в окремих матеріалах є вказівка на його шведське чи норвезьке походження). Майбутній поет скінчив гімназію, історико-філологічний факультет Харківського університету, як він сам згадує: «Захоплювався книжками з філософії. Рік 1919 — під враженням денікінщини поклав різку лінію у світогляді; пристав до марксівського. Тоді ж почав писати вірші українською мовою; раніше писав російською».

Вперше, і досить активно, М. Йогансен заявив про себе у 1921 р. у журналі «Шляхи мистецтва».

В українську радянську літературу він прийшов, сказати б, у «другому ешелоні», разом із В. Сосюрою та М. Хвильовим. Утрюх вони й підписали ві-

домий «універсал» у збірнику «Жовтень» (1921). Тоді ж вийшла перша поетична книжка поета «Д'горі». За нею побачили світ «Кроковее коло» (1923), «Револуція» (1923), «Пролог до комуни» (1924), «Доробок» (1924), книги прози, літературознавчі дослідження «Елементарні закони віршування» (1922), «Як будується оповідання» (1928). Остання викликала безліч критичних стріл на адресу автора за деякі формалістичні тенденції та парадоксальні твердження.

На 1929 рік припадають його виступи із творами для дітей (переважно у прозі). Того ж року — дві книжки гуморесок «Луб'яне решето» та «Салонні зайці», що вийшли у гумористичній серії «Весела книжка». Тоді ж Майк Йогансен починає працювати у жанрі нарисів і так званої «химерної» прози, про що свідчить назва повісті «Подорож ученого доктора Леонардо і його майбутньої коханки Альчести у Слобожанську Швейцарію» (1930). Поетичний набуток того часу умістився в новій збірці «Ясен» (1930).

Не перераховуючи всіх дальших публікацій — віршів, прози, творів для дітей, — назвемо кілька найголовніших, а серед них були і «підсумкові» книжки: «Балади про війну і відбудову», «Поезії, т. 1», «Подорож у Дагестан» (усі — 1933) і вже останні, «Кос-Чагил на Ембі» (1936), «Джан та інші оповідання» (1937).

Автор цих рядків добре знав Майка Йогансена, більше того, любив його. Це був міцний і доброзичливий чоловік, мисливець і рибалка, мандрівник, вчений-лінгвіст. Михайло Гервасійович викладав у нас, в Інституті профосвіти (згодом — університеті), загальне мовознавство. Інтелігент нової формації, він був невтомним шукачем та експериментатором у поетичному мистецтві.

Був членом літературних організацій «Гарт»,

Вапліте, «Техно-мистецька група А», згодом став членом Спілки радянських письменників України.

За сімнадцять років активної творчої діяльності письменник видав вісім збірок віршів, десять книжок прози, в тому числі дві — гуморесок, п'ять книжок нарисів. До цього слід додати чотири збірки для дітей, ряд перекладів.

В усьому цьому доробку (саме Йогансену належить заслуга введення цього слова у літературний вжиток) найважливіше місце належить поезії. Хоч з передмови до підсумкової збірки відчувається, що свою поетичну програму він вважав в основному вичерпаною, та хто-зна, як би склалась його дальша доля, куди б іще сягнула творча уява, якби життя письменника раптово не обірвалося внаслідок обмови його чесного імені та репресій в часи сталінізму (27.X.1937).

Досить багато писала про Йогансена й критика. Він належав до романтично-революційної течії, мав неповторні риси творчого обличчя, свої теми, коло образів, свій стиль, про що ми скажемо згодом. Відомі критики О. Білецький, О. Дорошкевич, М. Доленго, Д. Загул (Тиверець, Майдан), М. Зеров, В. Коряк, О. Лейтес, А. Лебідь, П. Филипович, А. Шамрай, Ф. Якубовський говорили про нього як про майстра, хоч і вказували на різні похибки та невиправдані новації.

Наведемо дві такі характеристики:

«...Йогансен — це типовий ювелір словосполучень, талановитий копач словесних надр, філолог поезії. Майстерність його в царині алітерацій — безперечна. Він спочатку здається рафінованим декадентом Верленівського типу...». Але далі критик, навівши строфу його «Жовтневого маршу» як зразок переходу «від осінніх барв до сурмових звуків», вважає, що «Йогансена, ювеліра-філолога, перемагнетила епоха Жовтня» (О. Лейтес).

Інший відомий критик, В. Коряк, у своєрідному есе «Шість і шість» (1923) дає стислу, але змістовну характеристику поета: «Майстер слова. Ювелір форми. Пише дивно. Залюблений у Комуна соромливо й інтимно. Роздум бере гору над уявою. Що дасть — не знати. Перед ним, як то кажуть, ціле життя, а гевал з нього добрячий, хоч і пише про хвору душу. Дуже вчений, і це біда його і козир водночас».

Та справжнє кредо поета з граничною щирістю висловлене ним самим у першій його великій прозовій повісті «Подорож ученого доктора Леонардо...» (1930). Хотілося б навести цей монолог повністю, але процитуємо лише виїмки:

«Я люблю пролетаріат за те, що він узяв мене за руку і веде з собою на верховиння історії. Я поважаю пролетаріат за те, що він мій вождь і мій учитель, і я ніколи не брався його нахабно вчити і безсоромно претендувати на ролі його вождя, я — слабкий і капризний інтелігент. Я поважаю пролетаріат за те, що в своїх книгах він навчив мене політичної економії і філософії, і з вуст робочої молоді своєї навчив мене про ролі віршів у будівничім процесі. Як мій товариш пролетаріат, я люблю футбол, американський фільм, авантурний роман, риболовлю, полювання й природу.

Але найбільше я люблю пролетаріат за те, що він — Майстер, за те, що він робить Річ, і через те тільки він може зробити світ. Я признаюся, що я давно і безнадійно закоханий у Речах...

І коли я пишу, я пам'ятаю, що мій Майстер, мій Товариш, хоче, щоб я робив добрі речі в своїм реместві. Я сподіваюсь, що в своїм невеликім реместві я зроблюся такимож Майстром, як мій товариш-пролетаріат».

Кілька слів про формування революційно-романтичної течії в українській радянській літературі, в якій Йогансен був помітною постаттю.

Різними шляхами, через модернізм, його різновиди — символізм, неокласицизм, акмеїзм, навіть футуризм, приходила до революційної поезії перша фаланга поетів, яка почала свій шлях ще до Жовтня або зразу ж після революції: В. Чумак, В. Еллан-Блакитний, П. Тичина, М. Рильський, М. Семенко, Д. Загул, В. Поліщук, В. Кобилянський, В. Сосюра, В. Бобинський, В. Ярошенко, І. Кулик.

І вже тоді всередині цієї неоднорідної структури окреслювалися дві течії — реалістична й романтична.

Представники лівої інтелігенції сприйняли Жовтневу революцію як свято, як визволення від кайданів старої моралі, як постання нової естетики, як заклик до новаторства. Епоха революції та громадянської війни бачилася їм у високих героїчних тонах; їх герой був відданим солдатом революції, а майбутнє, — принаймні до перших кроків непу, — бачилося в планетарних масштабах, малювалося як обриси нового комуністичного ладу, навіть у напівутопічних формах та виявах.

Подібний процес бачимо в Росії, Білорусії та інших національних літературах.

Творчі прямування М. Бажана, М. Йогансена, Ю. Яновського, Є. Плужника, навіть урахувуючи, що індивідуальний шлях і почерк у кожного був своєрідним і неповторним, мали спільну основу.

Але й цим не вичерпувалося багатоголосся романтичної течії. Якщо розвиток Д. Фальківського та Г. Косяченка йшов тим же трибом, що Плужників, то молодіжна, комсомольська плеяда (назвемо тільки найчільніших її заспівувачів — П. Усенка, О. Влизька, Л. Первомайського) обрала провідним

мотивом своєї пісні не мінор, а мажор; вона першою почала утверджувати художньо «романтику буднів», тобто романтику будування нового світу, нового ладу, нової моралі, нової краси.

Та й цими двома різновидами чи відгалуженнями не вичерпується потужна романтична течія. Певними формальними якостями прилягали до романтиків численні поети «Плуга», знову ж назвемо тільки найталановитіших — В. Мисик, А. Панів, О. Донченко. Мимоволі постає питання: а чи не були романтиками й самі неокласики?

Звичайно, поміж реалістами та романтиками не було якоїсь непрохідної межі. Ми тут не будемо вдаватися до дефініцій, беручи явища романтизму, романтики у їх загальновживаному значенні, маючи на оці перш за все своєрідність романтичної типізації — незвичайність характерів у незвичайних обставинах.

Щоб простежити, як формувалася романтична течія, повернемося до витоків, зокрема до творчості Майка Йогансена. Перш за все треба зазначити його оригінальність, він нікого не повторив, і його поезія не схожа на жоден із типових зразків; вона — самобутня, навіть враховуючи не тільки її плюси, а й її мінуси, про що скажемо далі. Є багато спільного у нього не так з М. Бажаном, як з Ю. Яновським (і той, і другий виступали також у прозі, перемешовуючи прозовий епос віршованою лірикою).

Дотримуючись історичної точності, відзначимо, що М. Йогансен виступив раніше обох своїх молодших товаришів, підписавши разом із В. Сосюрою та М. Хвильовим згадуваний уже маніфест «Наш універсал», що був своєрідною передмовою до збірника «Жовтень» (1921) і адресувався «до робітництва і пролетарських митців українських». І хоч у ньому немає слів «романтизм» та «романтика», але він весь напоєний передвістям нового мистецтва:

«Не з негативною програмою руйнування того, що саме розкладається, ідемо ми торувати нові шляхи, а яко співці живої творчості пролетаріату, яко поети-піонери в яскравий світ — комунізм.

...Наші лави крилаті споюватимемо залізною дисципліною робочих ритмів і пролетарських метафор. В цьому попередники наші й пророки Шевченко і Франко.

Мову українську беремо яко певний і багатий матеріал, даний нам у спадщину тисячолітніми поколіннями батьків наших — селянства українського.

Перетворимо, переплавимо, перекуємо ті скарби селянські на нашої фабрики, в огні нашої творчості, під молотами наших зусиль одностайних».

Ця щиро написана декларація відповідала творчим устремлінням українських поетів-робітників В. Сосюри та М. Хвильового, лівого інтелігента М. Йогансена, який, за його власним визнанням, був її автором.

III

Найвлучніше, а одночасно й найлаконічніше, схарактеризував свій творчий шлях сам поет у «передньому слові» до підсумкової книжки своїх поезій (1933):

«Як усякий сильний поет, я написав багато слабих віршів, чимало середніх і небагато сильних. У цій книжці я зібрав усі. Читаючи її, ви перейдете від стихійної революційності юнацьких літ через манівці романтики чистого слова до балад активного учасника великої соціалістичної будови». Відповідно до цього ділимо поетичну творчість М. Йогансена на три основні етапи.

Як ми вже згадували, із перших чотирьох збірок: «Д'горі», «Кроковее коло», «Революція» та «Пролог до комуни» — автор створив підсумкову книжку

першого етапу «Доробок». Наступну збірку «Ясен» автор назвав «поезі- книжка друга». У тих перших книжечках була відчутна стихійна революційність молодого українського інтелігента, у «Ясені» превалювала «романтика чистого слова» філолога за фахом і покликанням, за спадкоємними традиціями, а в пізніших, що вийшли після 1930 року, помічаємо наявний перехід від лірики до епосу, до «балад активного учасника соціалістичної будови».

У творах раннього періоду було немало туманних імпресій, які згодом довелося розшифровувати прозаїчними підзаголовками, як у вірші «У дахів іржавім колоссю» — «бандити наступали на місто», у вірші «Місяць» — «богам і білим кінець», хоч у поетичному контексті це звучало так:

Дотанцює білий Блазень
Уночі танець останній,
Сіє сіль, сується і казиться...
— За горами бреде світання.

Але було в поета і немало віршів прямого публіцистичного звучання, як-от «Комуна» чи «Жовтневий марш», де «ювеліра-філолога перемагнетила епоха Жовтня».

Поступово соціальні мотиви пробиваються крізь кору суб'єктивних імпресій, асоціацій з життя природи. Чи не таким же шляхом ішов до соціальних мотивів і оспівування нового героя від «білих островів» через «Синю далечінь» до «Крізь бурю і сніг» і М. Рильський?

Майк Йогансен, дотримуючись чуття художньої міри, не вважав за потрібне висвітлювати все, що мали сказати самі образи, а, довіряючи кваліфікованому читачеві, творив поезію нюансів, натяків і настроїв, що, як у вірші «Травень», являли цілісну картину:

Як налетіли птиці травня,
Загомоніли, завели,
Поцілували очі плавань
І розплескалися в імлі.

І тільки в циклі «Скоро форте» про революцію мовилося досить ясно: «Буря штурму, шквалу сигнали, скоро форте. Чуєш, сурми? Чуєш, заграли?»

Хоча в багатьох творах Йогансена відчутне велике замилювання красою природи, усе ж він є поетом-урбаністом; разом з тим, незважаючи на стихійність романтичного пориву, є він поетом-філософом. Власне, тому його лірика одним із провідних тогочасних критиків і була названа «роздумливим інтелектуалізмом» (О. Дорошкевич). Цей інтелектуалізм підсилювався й науковими студіями, такими як «Елементарні закони версифікації (віршування)» та підручник «Украинский язык» (1923).

Слід сказати, що в деяких зовні химерних віршах перших книжок поета дуже вигадливо переосмислюються фольклорні мотиви і форми. Еволюція поета та його ліричного героя йшла лінією романтизації щоденної, живої, суперечливої дійсності, теж по-своєму утвердження «романтики буднів». Як слушно зазначає Ю. Ковалів у статті «До характеристики творчості М. Йогансена» (ж. Рад. літературознавство, 1985, № 12), поет відчув, що засоби гіперболізації для показу величі революції (т. зв. космізм) виявилися недостатніми, бо «конкретність — близькість до життя є передумовою живої поезії» («Шляхи мистецтва», 1921, № 2, с. 116). Відповідно до цього йде заземлення романтичного пафосу. Це здійснюється у таких віршах, як «Осяяний осені синіючий сон» (уже тут видно майстерність алітерацій.— С. К.), де Жовтень іде по планеті разом з технічним прогресом:

Нова гуде марсельєза,
В океані ревуть сирени,
 Паровоз бовкне
В безмежних дикучих полях —
 Жовтень!

Так само у «філософічних ландшафтах» «Крокового кола» (до речі, епіграфом до книжки, в пізніших виданнях знятим, стояли слова: «Кроковее коло вище тину стояло, много дива видало») соціальні мотиви, перебіг революції виявляються в силовому полі «магії чистого слова», в складних асоціативних образах і картинах, де прямо-таки звучить «диво» крокового колеса:

Й серед сірого-сивого голо.
У безмежній пустій порожнечі
Позначилось кроковее коло
І вийшло з туману по плечі.

Такі ж складні асоціації у віршах «Ніч», «Романс», «Світанок», «День», «Вечір», «Сніг»; тут природа — постійна співучасниця людських переживань. Лише у присвяченому батькові, написаному верлібром вірші «Іще одна ніч» більш-менш локалізована розповідь поета, який творить «уночі — стомлений — коли усе спить» і коли йому згадується батько, що в таку ж безсонну ніч думає, як «одягти, узути, дати їсти» дітям. У наступному розділі цієї маленької поеми автор переходить від верлібру до римованого вірша, розповідаючи про свої мрії, про світову революцію, зокрема в Німеччині: «на землі Лібкнехта й Маркса вкоренімо червоне знам'я».

До речі, пояснюючи походження свого прізвища, він пише вірш «Дош», присвячує його «Моїй Латвії», називає її своєю прабатьківщиною і закликає: «ходімо з нами скорій, ось рука моя й серце — іди ж, моя маленька країно». Такими шляхами утверджується в

українській радянській поезії мотив інтернаціоналізму, дружби народів.

В написаних тоді ж, у 1921—1923 роках, поемах «Комуна» та «Революція» Йогансен лишається невтомним експериментатором. Його новації не тільки в галузі змісту, а й в галузі версифікації, фоніки одержували від прихильних критиків схвальні епітети: «ювелір словосполучень», «чудовий майстер алітерацій». Але майстерність поета як лірика (поєми також мали ліричний характер) полягала і в осягненні нових тематично-ідейних сфер, серед яких перше місце займала «комуна». І хоч ми не забуваємо сказати, що в її зображенні просвічують навіть утопічні ноти, загалом же її обрис малюється досить реально:

Забудуть бруд, і піт, і кров, і нечисть,
Що закаляли наші мужні руки,
Вагу, що винесли наші потужні плечі,
І пам'ятатимуть самі зелені звуки.

(«І знову йду напровесні...»)

Серед основних рис цієї обітованої землі чи не на першому місці індустріальне оновлення країни («Добуваємо метал»), це — приязна й щира душа робітника («Весна»), загалом емоціональне передчуття майбутньої науково-технічної революції. Тема індустріального оновлення на всіх етапах творчого шляху лишається в Йогансена однією із провідних:

Люблю машину. Вона блискуча й гостра.
Люблю й ненавиджу: вона, мов жінка,
Ласкала й ловка, але не любить, коли я п'яний,
І не пускає ні на хвилинку.

(«Завтра знов до верстату...»)

Не приховаємо, що експериментаторський, тобто зарані задуманий елемент іноді й «псує враження» від того чи іншого ліричного вірша М. Йогансена,

оскільки в ліриці найбільше ціниться момент сповідальний, вибух пристрасті, імпровізаційність ситуації, одномоментність реакції на дійсність. У Йогансена ж часто буває навпаки, і тоді, як у «Пісні», з'являються штучні побудови («грай, зграє, грай, край край вкрай»). Але ось поряд — теж розмисловий екзерсис, медитація, а він став окрасою нашої поетичної лєнініани. Це вірш про Леніна, написаний у дні всенародного трауру:

Дві тисячі літ були б ви богом,
У храмі стояв би ваш мідний геній,
За тисячу з вас зробили б святого,
Тепер ви просто — товариш Лені

Дуже знаменно, що у цьому вірші вже тоді прозвучала родоначальна нота заперечення культу, раніш, ніж були зроблені перші кроки у цьому напрямі:

Утніть, поети, похвальних пеоні
Величезні розвідки жарте, вчені,
Ні, вам не вдасться зробити ікони
З нашого, людського, імені: Ленін.

Якщо в маленькій поемі «Революція», яка видається цілним організмом, уславлюються різні вияви революції: від того, коли Прометей піднявся з чотирьох на дві ноги і, взявши огонь із запаленого блискавкою дуба, повстав проти Зевса, через повстання рабів, які вбили своїх центуріонів і рушили на Рим, і далі до сучасності, коли із заводів вийшов робочий гурт і за «тисячолітній стогін» уразив пана в серце. Але ось настала вже комуна, і вона несе з собою провіщення всесвітньої науково-технічної революції, коли «люди линуть далеко за обрій землі», а головним ворогом людства залишається смерть — останній тиран в океані комуни. Поема завершується напівутопічним «прозрінням», коли «у цвинтарях книгозбірень, у поемах

забутих поетів, у якійсь старовинній Леніна й Маркса науці розкопають люди одне напівзамерзле забуте слово. І слово це буде: Революція».

У цьому високому славленні революційної дії, гімнові науці й людині, поет, крім смислових, ставив і певні мистецькі цілі, зокрема оновлення епітета: «кострубаті руки», «дика розпука», «хмарні гори», «всесвітові струни», «гармонія миру», а також і звукопис: «Прометей підвівся руба», «люта імла», «забути заводи», «димні домни», «з громом вийшов робочий гурт», «верхів'я гірних гаїв» та інші, ніби підтверджуючи своє кредо, висловлене в автобіографії: «І у віршах своїх, і в прозі, і в теоретичних статтях неуклінно старався підняти українське слово до європейського рівня».

Йогансен прагнув свої новації оперти на національні традиції, однак не все йому в його експериментальних спробах вдавалося, зокрема в поемі «Комуна», куди він включив і раніше написані вірші, і пізніші. Це не пішло на користь поемі; неперероблена «Комуна» куди краща від переробленої, бо, зрештою, кожен вірш належить не тільки своєму авторові, а й своєму часові. Ось чому ми воліємо читати один із хрестоматійних віршів поета у першоваріанті:

Ти думаєш — що то Комуна:
Був ринок — а буде казарма?
Ні, друже: Комуна — це місто, як море, як гори,
Таке біле і таке широке.

Боїшся, що буде в Комуні сумно,
В суботу не буде церковного дзвону?
Ні, брате! Під дзвонів червоні пєони додому
З роботи підуть комунари.

Із тих поетичних мріянь голодного 1921 року поставав обрис майбутнього суспільного ладу: «Рудокопи — поети, матроси — лірики моря», «люди — як поле пі-

сень і пшениці», «над ними білі крила небесних будівель».

У написаній дещо згодом поемі «Комуна» (1923-1924), названій самим же поетом «утопічною агіткою», зрештою, провідний мотив той же. Поет малює оновлене місто, що стоятиме серед поля чи лісу... В поемі є місця натуралістичні, навмисне знижувальні, як-от «єднайтесь, пацани усіх країв, утріть носи своїм батькам», «гей, молоді, не сосюртеся, чуєте... застроміть два пальці в рота і блюйте, поки не виблюєте з себе Азії». Його викривальний пафос — проти «родимих і чужих людодідів», він провіщає майбутню машинізацію, електрифікацію, співає свій «псалом залізу» і людям, що взяли в руки керма «арцимашин»:

То в думання заходить, як гігант,
Що народився сам із думання й борні,
Не Александер, не Наполеон, не Кант,
А слюсар по ремонту на землі.

Поема кінчається розділом «Машина мріє». Думається, що читач, зустрівшись з М. Йогансеном після півстолітньої розлуки, знайде зерна правди, краси й істини, якими одухотворялася його поетична уява.

IV

Наступним етапом, якісно відмінним від першого, була творчість М. Йогансена другої половини 20-х років. Серед бурхливої дійсності, в запалі літературних, а то й політичних дискусій, поет «забирав слово» головним чином для проповіді конструктивістських тенденцій. Будучи одним із adeptів створеної ним разом із О. Слісаренком та Ю. Смоличем «Техно-мистецької групи А», Йогансен і в поезії, і в прозі вів свою

окрему ноту. Іноді, як у «Подорожі ученого доктора Леонардо...», шляхи його поезії і прози перехрещувалися, уже народжуючи і його «третю пристрасть» — документально-нарисову літературу, що займала немале місце у поетиці конструктивістів, як і колишніх футуристів-«лефівців». Не один Йогансен, а й Поліщук, Яновський робили спроби поєднати поетичну й прозову розповідь в одному творі (спроба, зрештою, невдала). Слід мати на увазі, що Майк Йогансен був людиною захоплень і часто згодом остигав до окремих задумів, експериментів, жанрів. Та, проте, поезія протягом усього життя лишалася «дамою його серця», хоч він іноді й відходив від неї. А прожив він недовго, тільки 42 роки, хоч із його могутнім здоров'ям міг би прожити і всі сто.

Отже, нова книжка «Ясен», що охоплює його поетичну творчість 1925—1929 років, йшла під девізом новаторства, через романтику чистого слова, і становить новий етап творчості цього своєрідного і талановитого поета.

Уже перший вірш під назвою «Неп» декларує прихильність поета до романтичної піднесеності. Він не тільки бачить «імлі ліричну вечорінь», а й стежить, як «з крамниць зростає корабель», «угору рветься парус, як орел», — тут і справді почуваються найбільші перегуки і з «Прекрасною Ут» Ю. Яновського, і з «Будівлями» М. Бажана та його ж «Різьбленою тінню», що у сучасній дійсності бачать уже перспективу майбутнього:

І, як матрос, ненавиджу туман,
І смілим оком добачаю в гендлю
Фарватер, що старий накреслив капітан
І що удень скидався на легенду.

Тут повністю використано метафоричні можливості слова, як у наступному — «Ринав останній генерал» —

евфонічні, через складний ряд алітерацій («Йшов будний бондар і збивав обруччя з древнього барила»). А з таких ніби навмисних формальних новацій народжувалися і справді хрестоматійні вірші, як-от «Спілка»:

Я — це ти.
 Мої засмаглі пальці
Висікли для тебе чорний вугіль.
Ти — це я.
 Ти вчора вранці
Виорав для мене чорну смугу.
Я — це ти.
 Я руку простягаю,
Наші руки сходяться в імлі.
Ти — це я,
 І нам немає краю,
Ні числа, ні часу на землі.

Таким чином Йогансен виходив на вільні простори своєї манери — романтично-піднесеної, іноді зі зміщенням у часі і просторі. «Батько», «Талалай», «Вночі», «Морозна осінь» — вірші, в яких крізь своєрідно очуднений пейзаж просвічують такі ж суб'єктивно об'єктивовані почуття. На нашу думку, вони не стільки конструктивістські, скільки експресіоністські, і в цілому, складаючи певну видозміну європейського авангардизму, міцно спираються на національні традиції. Недаремно ж М. Йогансен був мало не єдиним поетом «Техно-мистецької групи А». У частині віршів ці формальні шукання домінують: «Сон? Ні! Не сон, а сміх, і не сміх, а осміх — Сніг!» («Морозна осінь»). Або подібне ж у вірші «Заєць дитячий»: «Із забутих дитячих книг знайомий з'являється заєць. Заяри, заялини, заячміль замаячить заяча тінь». Вважаємо, що цей майстерний звукопис з елементами «зауми» — теж служив прогресу поетичного мистецтва.

Але деякі з поезій, як-от «Станція», «Потяг уночі»,

«Грак-гуморист», і справді вражали штучністю; сюди поета завели справді «манівці романтики чистого слова».

Людина міської культури, Йогансен щоразу повертався до природи, оспівував її, обожнював, творив химерні видива («зорі забрели в нігич, у чорний чад»), одне слово, черпав у ній натхнення. Із тих емоцій народжувалися такі чудові речі, як «Вересня день, мов меч», або оцей, якого вважаю своїм найулюбленишим віршем:

Ось іду по рейці і хитаюсь,
Чи дійду до краю, чи впаду,
Ліс ліворуч, мов зелений заєць,
Задивився на мою ходу.

Ці вірші, майже класичної прозорості форми та ясності змісту, і далі межують з майже фантастичними видивами у вірші «Мертвий Крижень»:

І от стрілець починає бить,
Божевільними пальцями шукає набої,
Б'є і б'є,
а Мертвий Крижень свистить
Усе ближче, все нижче над головою.

Думаємо, що вільний політ фантазії цього оригінального митця імпонуватиме новому читачеві, який уперше відкриватиме для себе його мальовничий світ.

У вірші «Вихідний день» він прагне показати азарт полювання, головним чином, ритмо-мелодійними та звуконаслідувальними засобами. Такого ж порядку і вірш «Грайворін-песиміст», де дали себе знати давні пристрасті ученого-лінгвіста, якому хочеться «повернути слово» так і інак. Знаменно, що ці вірші були прилучені до книжки «Ясен» тільки у виданні «Поезії» (1933).

Два вірші — «У ліжку нидіє боєць» та «Не падав сніг, а сонце стигло» — присвячені В. Еллану-Блакит-

ному; це свідчить, що його революційні ідеї та естетичні погляди були близькі поетові. Це майстерно передано засобами анафори та градації:

Щоб кленом стала тінь Еллана,
Щоб у землі він не лежав,
Щоб голову його кохану
Уранці промінь привітав.

Неоднозначність поетичних прямувань Йогансена періоду «Ясена» являють і «вірші з прози». У цей час він пише вже згадувану повість «Подорож ученого доктора Леонардо...» і перемежовує прозовий текст поетичними вставками з віршів, які написані дещо раніше і фігурують у «Ясені» під «старими» назвами. Як і сама повість, що являла собою предтечу сучасної «химерної прози», вони також трохи химерні. Адже у повісті, яка також може бути названа «поетичною прозою», здійснюється своєрідна трагедія, а головний герой виступає то як іспанський аристократ (така собі варіація сучасного Дон-Кіхота — Дон Хозе Перейра), то як радянський мислитель Данько Харитонович Перерва. Такі ж перетворення відбуваються й з іншими персонажами цієї химерної повісті, тому вони й починають раптом «говорити віршами». Йогансен любив містифікацію. Отож у післяслові до «Подорожі...» він, попросивши у читачів пробачення, пояснює суть свого задуму: «Ніде не написано, що автор у літературному творі зобов'язався водити живих людей по декоративних пейзажах. Він може спробувати, навпаки, водити декоративних людей по живих і соковитих краєвидах».

Те, що Йогансен ішов по лінії ускладнення, а не примітивізації художнього слова, цілком виправдує себе тепер, коли наші сучасні поети пильно шукають шляхів до нових вершин багатозначності та багатозвучності слова. Не дивно, що і в «Ясені» такі, ніби

чаклунські, замовляння перемежуються із віршами прямого публіцистичного звучання, як «До краю радянського» («Гей довго жити ще мені на світі...»), або з любовними зізнаннями, як у вірші «Поетова весна»:

Стала хмара у вікні — агов,
Агов, хмаро, підожди хвилину,
Всяка хмара в березні — любов,
І від мене і до неї лине.

Справді, у самій своїй «рядковій суті» Йогансен був ліриком, до того ж химерним, вигадливим, асоціативним, з постійним нахилом до словесного експерименту. Але йшов час, мінялися вимоги, смаки, а відповідно — теми, мотиви, сам образ ліричного героя, і колись поет мусив сказати: «Я тебе дочитав до кінця і до себе несу на полицю» («І співай тепер...»).

V

Куди ж повертали поетові шляхи? У якійсь мірі до сюжетного вірша, до балади, віршованого оповідання. І це був наступний етап.

Поетові громадянські почуття вилились у вірші «Колись рушніці калиновим соком наллєм — і дітям гратись оддамо» із закликом до миру, таким співзвучним нашим сучасним помислам, але й із застереженням, що «ще не час. Іще живуть гармати...».

Творилися й вірші на індустріальні теми в дусі конструктивізму, важкуваті і малоемоційні, як «Чавун», «Весна в заводі» чи «Ліс». В останньому творі цехом видається йому ліс, де «у кронах краном вітер їде мостовим і подає деталі надзвичайних днів», а «вода обточує циліндри лісових осей», а «сонцешків над цехом лісовим математичну повертає путь». Наївно, але цілком в дусі тодішніх віршів про індустріалізацію...

Перш, аніж узятися до «балад учасника великої соціалістичної будови» і справді внести щось нове у баладний жанр, Йогансен робив свої «підступи до теми». Це були «Рибалки», сюжетне оповідання з використанням специфічної рибальської лексики, лексики судноводіння, із напруженням інтриги: хоч всі ознаки на шторм, але треба йти в море, бо «недобір до плану». І хоч рибалки набрали повні шаланди риби і, як живе срібло, везли до берега, і хоч видно, що налітає борвій чи трамонтана і треба, щоб врятуватися, повертати у відкрите море, а рибу викинути, старий ловець і стерничий не може з цим змиритись і командує шаландам: «Орцій. Поворот. Ізнову ліво»:

Блигомий берег блиснув на мить —
І знову потоп у пінявій хвилі.
— Орцій. На берег прову держить.
— Гребіть скільки є, скільки є в вас сили!

Конфлікт з морем, між морем і людьми і далі триває, бо старший ловець знову кличе на лов, питаючи: «На кого працюєте? На куркуля?» «Чи ви забули, хто ви є!» І знову шаланди виходять у море...

Перехідні до балад вірші Йогансена «Радянський порт», «Тисяча перший», «Ростуть ліса» написані на честь індустріалізації.

В основі ж балад поета про громадянську війну покладено нове розуміння героїчного, може, трохи подібне до античного, де інтереси суспільства ставляться вище інтересів особистих і людина йде на подвиг заради інтересів і цілей громади. Власне, на цих же морально-етичних основах поставав і подвиг радянських людей у мирному труді. Обидва ці різновиди героїчного діяння стали сюжетними стрижнями творів «Балада про одного із ста» та «405 полк». Про сюжет першої балади довідуємося із прозового

вступу: «На заводі під час випробування мотор-агрегату ротор почав рвати з статора навої проводу. За кілька секунд могли загинути тижні й місяці ударної роботи. Комсомолец І. кинувся навпростець між численних кабелів виключати мотор, і його ударило струмом». Пізніше достоту за таких обставин здійснив свій героїчний вчинок у Донбасі Титов, а згодом він написав про це повість — власне, твір про сучасного Павку Корчагіна.

Баладу написано в динамічному ритмі, з використанням популярного тоді лозунга «догнати і випередити»:

Кинувсь один із ста
У чагар електричних колій
Межи написи: «Смерть! Стань!»
Навпростець. І цех збожеволів...

Рука сотого на рубильнику. Мотор урятовано. А сотого — в лікарню. Блідий лікар, взявши руку і нащупавши пульс, говорить:

— Живий! І сну, і любові
Молоде тіло зазнає...
Вперед, хлопці. Будьте готові.
Револуція не вмирає.

Задля торжества революції 405 полк, вірніше, один із його батальйонів, одбив кілька атак тисячі шабель кінноти. У батальйоні було 250 багнетів. Далі розгортається динамічна оповідь про наступний поєдинок, що чимось нагадує батальні сцени «Слова о полку Ігоревім» («немов виріс у полі лох, немов галич укрила шлях»). На заляглих на стерні піхотинців летить чорний смерч білогвардійської кінноти:

Кавалерія! Клич: «Лягай!»
Залягло двісті сорок голів.
Тисячі шабель — гай,
Чорний гай у снігах летів.

Але батальйон відбив і першу атаку, і другу, і «наша розвідка — тридцять лез — жене півтисячі їх, ще хвилина і гай щез за горбів степові краї».

Ніби продовження «405 полку» — балада «Комуністичний батальйон», де, як сказано у вступі, «одному батальйонові Червоного Звідного Комуністичного полку дано наказ: «Вмерти, але ворога не пустити». Тут на першому плані — подвиг комуністів, які, підкоряючись не тільки військовій, але й партійній дисципліні, без пострілу прикипіли до чорної землі, відбили перший напад білих, але знову «Кінноти шикуються хмара». Знали й те, що за піхотою може з'явитись кіннота, але десь таки пропустили через розстрільню кінноту — і батальйону нема. Але є комунари, які створили останню групу і зі співом «не ждїть рятунку ні від кого, ні від богів, ні від царів» пішли в наступ, на прорив, щоб загинути всім під кулеметами. Балада кінчається оптимістичними рядками: «їдуть молоді жити» за ту справу, за котру вмерли батьків батальйони... Так виростала концепція оптимістичної трагедії, що утверджувалася тоді і в драматургії, і в поезії.

Балада «400 полк» (усі вони постали на матеріалі історії 45 дивізії) повістує уже про долю однієї людини — Колісника. Йому доручено ліквідувати куркульське повстання в рідному селі, в одній із хат якого була на той час його рідна дитина. У даному випадку Йогансен використав навіть розмір класичної балади:

Полями йде чотирьохсотий полк
За комполку своїм Колісником

туди, де в рідному селі Плоскому, ніби тихому та мирному, серед дахів на шпилі є один, «і під дахом тим Колісників син». На ураганний вогонь куркулів з села — такий же від наступаючого полку, і всі

хати, що були на шпилі, «вогонь ураганний спалив до землі».

Поволі ступає комполків кінь туди, де був дах, де комполків син, та ось «перед ним рядно, І син на рядні. Голова розбита. І руки в крові». Підводить голову комполку Колісник і командує:

Полк, струнко! Увага. Ви бачите дим?
Наш путь — до Кодиму. Вперед на Кодим!

В подібному ж героїко-романтичному дусі створено й баладу «Комчоти Макаров», уже про мирний час Червоної Армії.

Як відомо, стара балада знала й елементи фантастики, не відмовлялася від всілякої поетичної умовності. Такі елементи є в баладі «Червоноармієць з батьком балакав у сні», де вони сперечаються і про колгоспи та комуни, і син батька питає, чому він увижається йому мертвим, на що батько відповідає: «і я б до згоди з тобою дожив, коли б мене вночі куркуль не убив».

Майк Йогансен з гордістю говорив про свої балади «активного учасника соціалістичної будови».

* * *

У зв'язку із деякими висловлюваннями в тільки нещодавно знайденій автобіографії поета можна по-іншому поглянути і на пройдений ним, і на проєктований творчий шлях. У душі Йогансена весь час точилася боротьба між стихійно-романтичним та раціоналістичним поглядом на світ, на суспільство, на мистецтво. У зрілий період усе більш перемагали техномистецькі устремління у конструктивістському дусі.

Із трьох видозмін українського конструктивізму він мав явні симпатії до футуризму, очевидно, не в плані схвалення «деструкції», а в напрямі «конструкції», яку пізніше проголосили теоретики «Укрліфу».

Повну негацію того різновиду «конструктивізму», який представляв в українській літературі В. Поліщук з його групою «Авангард», і, нарешті, знайшов вихід в утворенні найріднішої йому техно-мистецької групи, яку уже не можна було назвати «Авангардом», але все-таки групою «А». Ще перебуваючи у Вапліте, «сварився з керівниками її» про роль футуризму, зокрема, «обстоюючи Бажана і Шкурупія».

Автобіографія дає відповідь і на питання, чи справді Йогансен вважав свою поетичну програму вичерпаною. Ні, твердить автор, «узагалі на свої вірші дивився як на юнацькі спроби. Дальшу поетичну діяльність мислив собі в інакшому плані, а саме — замість туманного романтизму намірявся дати яскраві образи «речей». Не можна сказати, що Йогансену вдалося повністю реалізувати цю свою нову програму, але слова «я признаюся, що я давно і безнадійно закоханий у Речах» усе ж находили вираз в останній період його творчого розвитку, особливо у «Баладах про війну і відбудову». Ось перша-ліпша цитата із вірша «Порт радянський»:

О аромати порту — агітатори портів!
Ідеє, вплетена у лантухів текстурі,
Наллята в нафту, заритмована у спів
Лебедок з зерном,
у барил басовий гугіт!..

Поет жив передчуттям індустріального оновлення країни, майбутньої науково-технічної революції, і в цьому плані його ідейно-мистецькі позиції найбільш близькі до поглядів російських конструктивістів. Саме в такому плані розвивалася й програма «Універсального журналу», в якому Йогансен був провідним поетом.

Нині бачимо, що емоціональне освоєння індустріальної фактури, починаючи з самої лексики, з систе-

ми тропів, мало й свої «накладні витрати» в надмірності публіцистичного елемента, в наявності риторики. Однак пафос соціалістичної будови справді проймає балади та вірші, зокрема й вірш «Ростуть ліса», в якому домінує багатозначний образ лісу:

І над усе ліса, над домнами ліса,
Ліса над цехами, над нафтою ліса,
Увесь Союз — в лісах.
Ми ріжем ліс, але ростуть ліса,
З лісів, як сонце з сніз соснових,
Із хмари пилу, свіже, як пасат,
Встає лице великої будови.

Хіба це не співзвучне Бажановим «Будівлям», ці образи риштувань, в яких бачилася поетам країна в епоху перших п'ятирічок?

Працюючи в журналі «Молодняк», я мав нагоду звернутися до М. Йогансена з проханням дати нові вірші для часопису. Поет погодився, і в 1933 році «Молодняк» вмістив прекрасні вірші «Ніч у лісі» та «Сестра», в яких проступали інші виміри й риси характеру поета, а саме — посилення психологічного аналізу, увага до «діалектики душі». У першому подано фантазмагоричну картину нічного лісу, в якому, мовляв, «темрява і контрреволюція», що розряджується інтимним спалахом сірника і цигарки слюсаря Шарабана, «з ним укупі полюватиме завтра».

Поет земних радощів, любитель спорту і мисливства, він тим часом подає трагічну картину розмови з умерлою сестрою, якій так хотілося мати дитину, але «ти вмерла в двадцять літ, не відавши любові». За багатством нюансів «Сестра» — справжній шедевр.

Не можна не згадати й того, що Йогансен, як він сам свідчить, був «поетом, сценаристом, романістом, лінгвістом, новелістом, автором граматик, поетик, словників, численних перекладів із мов усіх народів світу», що ця багатогранна діяльність його ще далеко не досліджена.

Поетичними творами М. Йогансен провів глибоку борозну у творенні нової української поезії, її романтичного крила — в темах, ідеях, образах, жанрах, ритмомелодиці, строфіці, римуванні. Настільки глибоку, що навіть піввікове «відлучення від читача» не пригасило його імені та творчих звершень.

Ніщо справді цінне у духовній культурі народу не зникає безслідно — живе й діє доробок цього захопленого співця нової ери!

Степан КРИЖАНІВСЬКИЙ

ЛІРИКА

Із книги
«Доробок»
(1924)

ХМАР РУЇНИ

* * *

І птиці летять
В небесних озерах
Повз острови хмар.

* * *

Непереможні хмари-гори
Ломились, падали, пливли
В архіпелаги неозорі,
І птиці линули в імлі.

То вчора думка гасла в морі.
Її навіки завезли
Все вище, вище, вище д'горі
Сереброкрилі кораблі.

* * *

Іще раз, коли
Химерний запах полину,
Мов сиві воли
Ліниво мандрують за хмар руїни,
Літорослі милі
Цілюють похилий убогий шлях,
Старезний шлях
Голубих полів України.

* * *

І хвилі в літеплі
Тихенько квилили,
Як сон, що снівсь колись
У синю літню ніч
Кволим фіялкам очей.

«Зірки лились і лились
Із синіх-синіх ночей
І десь у морі злились
З душами малих дітей».

І во-йно лились і лились
Срібні проміння вій,
Як сон, що снівсь колись
В колисці старих морів
Душі наївній моїй.

ПІСНЯ

Люблю тебе — не знаю слів
Тієї пісні лісової.

Крізь верховиння ясенів
Сніжини розтають весною.
Пташиний виклунеться спів
Із лісовиноного спокою...

Хай пронесеться листям спів
І спиниться понад тобою.

* * *

У дахів іржавім колоссю
Никає місяць кривавий,
Удосвіта серп укосить
Молоду зів'ялу отаву.

Яке ще сонце глибоке,
Як виють собаки на місто
Гей кликом тисяч і тисяч!

Я знаю: загину, високий,
В повітрі чистім і синім.
— Мене над містом повісять:
Зорі досвітній в око,
В холодне око дивитись.

* * *

Поля синіють вечорами,
Ріка говорить з берегами,
І так таємно
На небі білії намети
Димлять:
— Вечеря вариться борам.
Все ближче, ближче вечір суне,
Все нижче плачуть трави-струни.
Тихо й темно
Бори-поети
В хмарах сплять.

ДИМИ МАХОРКИ

Тихий бог
Курій
У синім морі мрії
Острови хмарки
За край тривоги
З цигарки.

«Серед дорог
Голодний, мокрий плину,
Як Сагайдачний
На Вкраїну,
Козак вчорашній,
Інок нині.

І лісом, ледве дим зотліє,
Багаття сиві, сині мрії —
Що сміх дівочий там у полі,
«Як любі очі — у недолі».

Летять, летять
Слова среброкрилі
На сіножать без ліку білих лілій.
Курій і бог
Збираю незчисленні
Серед дорог
На луках мрій,
На подушці надхнення.
Ні слова — цить.
Заснула, спить:
— То птиці долетіли.

* * *

Сивий ранок впав на місто синє.
Камінь спав — лиш дощ зідхав у ринвах.
Вулицею вештався той, кого повісять,
І молився: «О, пречиста сльозо,
Он сховалась у тумані башта
(Напувала грудьми паровози),
Молоком налився козій місяць
І розтав, розплакався в тумані...
Я їм серце на майдани кинув —
Най і я в твоїм розтану плачі».
І припав лицем на сірий ганок...
Камінь спав — лиш дощ зідхав у ринвах.

ТРАВЕНЬ

Як налетіли птиці травня,
Загомоніли, завели,
Поцілювали очі плавень
І розплескалися в імлі.

І чує травень зойк чаїний
І журавлиний уночі,
По-раз останній у долині,
Він засипляє, лежачи.

Хоч не розплющив очі травень,
На деревах дрімає день,
Тихо леліючи, забавивсь
Голубоокий велетень.

МІСЯЦЬ

В перелогах у поле
Лягла перевтомлена ніч,
Місяць розсипав соли
— Регочеться дурень двосічний.

О, як люто заздрить людині
На небі мрець голомозий,
В море мертве і сине
Зануривсь у дикій тривозі.

Дотанцьовує білий блазень
Уночі танець останній,
Сіє сіль, суєтиться і казиться...
— За горами бреде світання.

ПОСУХА

Над селами хмари
 Похилі,
І тоскно в блакить
Простягають руки безсилі...
 Оце тільки лишилось,
 Що плакати.

О, так залетіли далеко
В такий голубіючий ірій,
Білопіняве пір'я стелили
Над селами хмари...
 Сліз ні краплі —
 Оце нічим лишилось
 І плакати.

* * *

Не віримо в бога — ні,
Хай дбає бог — за панів.
В три дні утворимо світ,
Поки руки, і серце, і спів.

І хай ридають, і дзвонять,
І моляться — нас пожерти
За Єдиний за наш — Закон
І віра, і вірність, і смерть.

Бачиш — хмари-дзвіниці в огні.
Чуєш — птиці в руїнах кричать.
Д'горі серце, і руки, і спів.
Переможемо останню гать!

РОНДЕЛЬ

Матроси — лірики моря

Пливуть кораблики морями
У неминучий океан.
— Снується сон в зимовій рамі,
І сходить сонце між ліан.

Серед облуд, серед оман
Це ж ви в середньовічній драмі,
Ще промінь — і спливе туман...
Пливуть кораблики морями,

Й під кораблиними серцями
Новий заворушивсь титан,
Ще мить — і задзвенить пеан:
Пливуть кораблики морями
У неминучий океан.

* * *

Остання гать
Між нами і небом —
Руїни хмар.
І світу одтять
Трухлявий череп —
Останній удар.

* * *

Вже птиці летять
В небесних озерах
Повз острови хмар.

СКОРО FORTE

* * *

Скоро forte.
Плачте, нищі духом,
Миротворці,
Ридайте в сильних і гордих
Над вухом.
Значить, вище,
Вище пінісь, хвиля мелодій,
Скоро forte.
Плюй же
В очі погоді.
Буря штурму,
Шквалу сигнали,
Скоро forte.
Чуєш, сурми? Чуєш,
Заграли?

* * *

Ви, що не знаючи мети,
Спиняли стомлені здорового,
Лежіть собі — до неба йти
Ще довго.

І ви, що до небес мости
Своєю окропили кров'ю,
Простіть ви нас. Ідемо. Йти
Ще довго.

І піють півні на путі,
І кличуть віковичним зовом,
Забули все. Ідемо. Йти
Ще довго.

* * *

В грому гармат і співах криці
Вам гендлювать на ринку любо.
Кладіть же зуби на полицю,
Броварники і салогуби.

Хай розіслалось роздоріжжя
В дорогу від землі до неба,
Для вас Комуна Запоріжжя
Незрозуміла і ганебна.

О, так! Ви повмивали руки,
Коли Вкраїна стала рубя,
Так не згадають вас онуки,
Броварники і салогуби.

* * *

...І спить вівсяна осінь,
Останнє осяяне слово
Сонце сказало,
І хлібом несло з дверей і з мажі.
А листопад, полив'яна полова,
Паде й паде навалом,
Доки досить
Не скаже
Осінь.

І ось по вулиці смутний струміль
Несе... і сумно, і сумно, і сумно —
За днями пісні, за римами рими,

І скаже:

Восени з великого Риму
Так само несло і гноем, і хлібом,
І димом.

А сніг? Іще горобці не замерзли.
Не плач, дурню,
Розкрий свитину, послухай:
Чуєш, як люблю,
Як сурми
Весни,
Б'ється
Серце?

* * *

Наїживсь голений город,
Бородаті бори обсіли,
Із-за рогу вагони, мов ворони,
В полохливі поля полетіли.

Бачу: лавою дні мої сунуть,
Наступають на темний бір,
За бором сховався вечір,
Крізь хаші визирав рубін.

З бором бореться вечір —
Криваві спалахують птиці:
То дні мої, діти, мій меч.
Ще іскра — і світ загориться.

ВАРІАНТ

Бачу, лавою дні мої сунуть.

Дні мої, мої дивні діти,
Віддав вас вольній волі.
Ви, мов вино, мов вітер,
Мов вагони в дикучім полі.

Он: сховались хмари за обрій,
Он: бори стають на коліна,
Дні мої, мої перші хоробрі
Кораблі в ворожі країни.

ГОЛОД

Над полем сохлим
Мертві вітряки,
Немов хрести над віршем
Відзабудим...
Руки несила підвести...
Ще гірша, о, ще гірша
Доля буде.

І поле й голод.
Це все — ти.
Шляхи — твої пошерхлі руки.
Над тим, що пишеш,
Ці хрести
І в борознах твоїх не зійшли звуки.

Сій же в строфи люте насіння,
Сій же,
Поки ріже твій син твого сина,

Сій же,
Пазурями землю копай,
Лушпайя
Сій бараболі —
Ще карам не край,
Ще боротись довго за волю.

* * *

Осяяний осені
 синіючий сон
 І коні сміються — до бою, до бою.
 Похмуробронзові голови
 Лебедино і гордо
 Вперед.

На м'ясопних міста раменах
Заплакала мряка
І вулиці-жили укрилися гноєм —
Текуча повинь.
О, разом порізали груди
Червонозоряні леза...
Повстали люди —
Жовтень.

Нова гуде марсельєза,
В океані ревуть сирени,
Паровоз бовкне
В безмежних дикучих полях —
Жовтень!

**Орябини тоненькі пальці
Стулили червонолистий стяг.**

Голе
Дівча не сахається полум'я
Зоряновечірньої ризи,
Розкинуло рижі знамена
До самого глибокосинього низу,
Вперед.

Осяяний осені
Довгий,
До краю повний п'яного меду
— Четвертий
Жовтень!

ПОРА

(Робітникамі Заходу)

Віє з поля холодним словом.
По сухій стерні
Ходить Жовтень.
Поля, сповнені кров'ю,
Уродили хліб — не тобі...
По сухій землі
Ходить Жовтень.

Син у колисці
ві сні —
Люлі, люлі, не спи.
Родився рабом:
Роби.

Птиці в колисці
ві сні.

Знаєш кубельце в рушниці,
Пам'ятаєш, як кулі гули,
Гей, добрі залізні птиці —
І сплять усі п'ять у кублі.

Ось сина повісять на дубі
З такою ж птицею в грудях.
Люлі, люлі, на дубі,
— В грудях.

* * *

Понад північчю сивий вітер
(чи це не значить — весна?)
Не плеще, не кличе — тиша.
Тільки старий пригадав,
Пригадав, нахилився і пише:

«Лахміття-хмари. Стоїть сосна
І в небо вп'яла руде рамено,
І знову хмари, мов стіна,
І знову рве їх лютя шалена».

Але вітер...
Старий над північчю вітер
(чи це не значить — весна?)
Не квилить, не лепече, не кличе,
Неначе він і не зринав
У сніг і не пив вина.

Знов: «Товариші, стійте!
Город устав з коня
І гладить гриву, і дивиться: ждіте,
Ждіть світового вогня!»

І вітер,
Старий над північчю вітер зі дна
Так тоскно і радісно кличе
(чи це не значить — весна?),

Мов у бурю птиця,
Ніжною груддю
У північ, і хмари, і сніг.

КРОКОВЕЄ КОЛО

(Філософічні ландшафти)

КРОКОВЕЄ КОЛО

Задощив, закрутив, закурився,
І пішло дорогами в дощ,
Пересохлі жовті уривки,
Полохливе, послужливе клоччя.

Й серед сірого-сивого голо.
У безмежній пустій порожнечі
Позначилось кроковеє коло
І вийшло з туману по плечі.

Й мої дні, і наші тижні
Зібгало в залізну раду,
І ринули іскри рижі
В неосяжне сиве свічадо.

У БІЙ

Потяг рушив у дощ і тумани
(— Не втечеш із пащі поля),
Хитався по шпалах п'яний,
Здригався мокрий і голий.

...Бігли хвилі по одній... по одній...
Поринали в повені водяній.

Смерть бачили в вічі,
В полях потомлену смерть.
І снили й прокидались тричі,
Й засипляли в стумі упертій.

...Бігли хвилі по одній... по одній...
Поринали в повені водяній.

Потяг рушив у дощ і тумани,
Непритомний летів у безодні.
День упав на коліна й не встанув!
Уночі, у бій ще сьогодні...

...Бігли хвилі по одній... по одній...
Поринали в повені водяній.

САНТИМЕНТИ

Романс

Моїй річці

Серце,— ти мій ліхтарик
(Заглядаю в заплакані дверця),
Ти — мій злиденний дзигарик:
Так...

Так...

Так...

Так, каже серце.

Утішся,
Серце моє ти хоре,
Не плач, будь ласка,
Заспівай вечірньої пісні,
Зазирни, як зоряна люстра,
Глибоко в заснулеє море,
У темне дно козацької казки.

Так...

Так...

Так...

Так, кажуть вуста.

І знову сльози невпинні
По заплаканій люстерці...
Мій бідний годинник

Так...

Так...

Так...

Так, каже серце.

НІЧ

Ясно...

Так ясно удень не буває.

Ясно.

Яснішого серцю не треба,
Тихо, як сонної дівчини очі.
Землі немає.

Тільки ніч,
Тільки небо.

Але роз'ятрений мозок

Не хоче,

Не може,

І в трясці нервовій

тремтить розгублений розум,

І от із землі зростають,

мов крила, гігантів тіні,

Все вище і вище, мов чорна мільйонова зграя,
Проквиляє, і плаче, і кракає,

й дико гергоче,

І чорними пальцями в смертній розпуці,

в одчаю сягає по зорі...

...Але заплющити очі:
Тихо,
Ясно,
Ясно, яснішого серце не хоче,
Тихшого дівчині сонній не треба.
Землі немає,
Тільки ніч,
Тільки небо.

ХМАРКУ НА ЗАХІД

...І знову хмарам вітер сниться,
І тихо спіють в ясноокеані
Водою вільною вагітні вівці,
І сплять, і марять, поки час настане...

Мої отари, мрій грозових повні,
Ідїть на захід, над міста одвічні,

Несіть поволі, тихо в своїй вогкій вовні,
Тихо несіть насіння блискавичне.

І всю росу, що випала на чола,
І всю росу, що попалила вії,
І всю росу, що виплекало поле,
Зберіть поволі, тихо, поки час наспіє.

І коли світ останню кров розтопить,
Коли на площах падатимуть діти,
Як громова гармата, вдарте по Європі,
І спопелить у корінь паразитів
І в океан знесіть золу в останньому потопі.

1923

ПАВЗА

На Україні — сніги.

Померли озера,

Куга кахикає —

Й никає, й никає

В снігах.

Хмар осипаються крила,

Падають зграї безсило,

Укривають озера і землю

Сухітні пера снігів...

Я знаю: знову буде тебе розіп'ято,

Червоне серце,—

Серед неба у хмарах,

І кров'ю сходу

Обіллеш білі гони на всесвіт.

В борні проти цілого світу

і я загину з тобою,

(Чимала втіха

Для тебе!) —

Але зараз

Дихають сонно степи,

Тихо

Перед останнім боєм —

Спи, моя серце-країно...

По Україні — сніги!

СВІТАНОК

Захолола жахом зоря
Над лісом
(Давно вже помер місяць),
Червоне бадилля на сході кричить,
Угору лізе вогневий буряк,
Видирається вище, і вище, і вище,
Ударив, свиснув, розсипався іскрами
— Ранок.

ВЕЧІР

Заснув — і прокинувся в морі,
Засинало в білих пісках,
І дививсь і куняв хворий
З рукою на сивих очах,

Як піною плечі вкрило,
Як хвилі лоскочуть руді,
Незчувся старечим тілом,
Хитнувся — і зник у воді.

* * *

Як дихає ніжно, і легко, і тихо обличчя...
— По галяві сонній без краю блукають коліна,
Коли біля тебе лежить твоя річка
І хилить, і хилить у глиб сумирної хвилі.

Заснуло у синяві місяця блідее личко,
І в піні, і в вітрі без краю лине і лине...

— Коли біля тебе лежить твоя річка,
Забуваєш сніги, що обличчя стиглими хвилями
вкрили.

Як птиця зимою, чоло ховаєш під крила,
Кострубаті крила,
що їх рясно посічено днями,
Коли біля тебе лежить твоя річка...
— Випростуєш крила і знаєш, що день
не устане,
Коли не полинеш до його з останньої крепкої
сили.

РЕАКЦІЯ

Подивись: старий шкандибає нездужий,
Старий замітає вулицю,
Старий такий убогий,
Сивий старий.

Вимітає воду з калюжі,
Старий підсліпо шулиться,
Старий замітає вулицю,
Сивий старий.

Розганяє листя, розгулюється,
Мете, замітає вулицю,
Замітає, гонить колом,
Никає білий по вулиці.
Розчиняє двері, розтулює,
Задубілі зіниці вулиці,—
— Викидає місто в поле.

* * *

Ні води,
 ні листів,
 ні сліпця,
Ні дерев,
 ні долин,
 ні гір
— Видер очі з лиця
Скажений залізний звір.

* * *

Вогка долина й молоді дуби,
Люцерна сповила узлісся,
І далі ліс, і ліс, і ліс,
У спомини, у Курщину, в Полісся.

Насторожилися старі товариші
В сподіванці наївній і глибокій.
Мовчать кущі,
Пахне кора. Пряде сторожкий спокій.

Де я тепер, де очі, де слова
— Ріка летить вгорі над головою,
Долиною спішить, спіткається трава
І ось уже пливе понад рікою.

І натякає тиша: повернись,
Це ж я, твоя сестра, сестра твоя — ліщина,
Зі мною сплять брати твої, дуби.
Вернись,
Ти переміг, мій сину!
— Радісні рейки пропалили ліс.

I

Я творю уночі — стомлений — коли усе спить.
Усе спить... і багато вмерло.
Запалюю цигарку, встаю — і дивлюсь у ніч.
Що то в шелесті листя шумить?..
То старий знайомий — море.
То його обличчя,
Сиве й суворе — дивиться на сина,
І роса спадає на мою
Руку, що чужа лежить чи хвора.
Так, воно сине
І кличе,
І кличе мене до себе.
Але ніч чорна — і багато вмерло
І лежить на цвинтарі ночі,
Так, багато вмерло
(Тільки листя шумує в небі).

II

Ти не прийдеш, не прийдеш ніколи,
Не розчиниш тихенько дверей,
Не почую милого голосу,
Не візьму руки твоєї.
І коли б чекав до півночі,
Не побачу тебе уві сні.
Тільки листя в небі сокоче,
Мов в огні:
Він не прийде —
Іди...

III

Дитячі роки. Весна.
В батька немає грошей.
Вночі немає сна:
Одягти, узути, дати їсти...
Холодно,
Нехороший сон.
Вночі сміється, белькоче листя,
Воно — як забутий стогін.

IV

Залетіли з Німеччини буки,
Вкоренились у вільній землі,
Простяглися могутнії руки
І на захід, на захід пішли.

Повернімось, вернімось додому
Міліонами буйного зілля,
Прогуркочемо буковим громом,
Проллемось молодим водопіллям.

На землі Лібкнехта й Маркса
Вкоренімо червоне знам'я,
І як пущі, як букові маси,
Поведімо у бій за нами...

V

Я творю уночі — стомлений — коли усе спить.
Усе спить... і багато вмерло.
Запалюю цигарку, встаю — і дивлюсь у ніч.
Холодне і чисте,
Як перла,
Вночі шелестить листя...

ДОЩ

Моїй Латвії

Чуєте: дощ,
Де як у гай тільки
Через вулиці
Веселі зайчики
Стрибали й шулились
І щиро співали півні
Сонцеві світлу дорогу
— Зливи й заливи.
Нема, нема, нема нічого,
Тільки дощ,
державний дощ.
Дощ.

Один керує на всесвіт.

...Дні сховались під стріхи...
Станув час,
Забігли вікна
За стіну.
Дощ

— Довгий, державний дощ.

О, сива країно моя,
Загорнулась в свитину
І мокнеш
Полями, містами, усюди
Це ж ти, це ж ти стоїш, дитино.
(Дрижиш і ковтаєш дощ).
„Wadsi, sirsnin!“ *
— Ходімо з нами скорій,
Ось рука моя й серце — іди ж,
Моя маленька країно!

* Послухай-но, серденько (латис.).

ДЕНЬ

Припав до хмар, і пив, і пив,
І одірвався, і зітхнув,
І Див свінув, і день
Озвався в дубі.

І кинувсь знов, і плив, і плив,
Латаття, листя лілій
Летіли в синій глибині
І тали в сивій хвилі.

Аж поки світ вечірніх злив
Проллявся з сонця-дуба,
І знову пив, і пив, і пив,
І танув день, і далі плив
До згуби.

ТРАКТОВКА БАНАЛІ

Серце,— ти мій лісочок
(Твоє личко в моїх долонях),
Крізь дерево світять очі,
Крізь пальці синіє сонце.

Піду полем весело далі
(Коло шиї твої рученята),
Небо цілують і міцно його обійняли
Рукавами сорочки зім'ятої.

І коли припаду до криниці
(На вустах вогкий спомин),
Зідхне вода, як птиця,
Одведе уста непритомні.

КОМУНА

* * *

І знову йду напровесні полями.
Вода іде.
В очах співає й вогко, війно тане
Водяний день.

І знаю я: із піснею Комуни
Я перейду поля й тисячоліття,
В полях пісень співатимуть баюни
І ввечері їм віритимуть діти.

Забудуть бруд, і піт, і кров, і нечисть,
Що закаляли наші мужні руки,
Вагу, що винесли наші потужні плечі,
І пам'ятатимуть самі зелені звуки.

Лише коли зоря блисне в повітрі
Й, роздерши морок, згасне коло ніг,
Щось пригадають утопічні діти
В передрозсвітній водяній весні.

* * *

Углиб, у груди, в дикий ґрунт,
Де лілії колись цвіли,
У крейду, в креміль, у корунд
Свердел зі свистом зануривсь.

Ввігнав у землю рівний клин
Тугих ростин робучий трест
І креше в попіл, в пил, у плин
Земної зверхні жирний лес.

Й коли в рудавий залізняк
Ввійде захеканий свердел.
Навколо, мов гарячий мак,
Метал рідимий зацвіте...

В низи, у безвість, в синій ґрунт,
У тінь, що розцвіте колись,
У крейду, в кремін, у корунд
Свердел зі свистом занурівсь.

ВЕСНА

На неписану зими поему
Упала, розтала веснінка —
Перша тема
На останню білу сторінку.

Іду, поважний, похмурий, і мрію
Про щось — про поділ земельної ренти,
А навколо грають, пустують дурні весновії,
Сміються з мене, інтелігента.

Гей, що солодким духом цигарки
Пихнув на мене старий робочий,
Наче воно не зима і не Харків,
А степ полянами пливе і лоскоче.

Став, стою і думаю так приблизно:
— Вірю, зробимо весну на світі.
Щось підходить близько, ніжно:
— Товаришу, дозвольте прикурити!

* * *

То було не геройство білих,
Не п'яна відвага шляхетних бандитів,—
То було дуже трудне і дуже негайне діло —
Зубами вигризти браму в граніті.

Не лічили тижнів тяжкої дороги,
Не питались, скільки любих, коханих убито.
Пішим набрякли ноги,
Коні побили копита,

Коли в смертних полях Перекопу
Хворі, голодні й голі
Руками брали окопи,
Пазурями видерли волю.

Не згадають імення в сумній панахиді
Попи ні живої ні мертвої церкви —
Задзвенять грозою в залізі і міді,
Не умруть в робочому серці.

Ті, що вмерли під Перекопом,
Ті, що хворі, голодні й голі
Руками брали окопи,
Пазурями видерли волю.

* * *

Потяг урізавсь у сніг.
О-ге! Нарізавсь на морок.
Бриза збиває з ніг,
Завиває, закручує порох.

Переголосили, переворушили минулий вік
(Навиває, накручує порох)
Чоловічий загнuzданий крик —
Дзик і стогін...

Так стій-же — зубило під цвях
Забивай зубами, товариш,
У снігах, уночі, у полях
О, потяже, нащо ти мариш?

Надривай напружені груди,
Сичи, висвистуй, сифонь!
Ми з тобою — ми перші люди,
Ти — наш останній огонь.

ЗАВТРА ЗНОВ ДО ВЕРСТАТУ...

А сьогодні вечір. Яке соковите листя!
Яке рідне дерево!
Собака пробіг — теж непоганий,
Об дерево чистить
І тре волохате черево.
Завтра знов до верстату.

Люблю машину. Вона блискуча й гостра.
Люблю й ненавиджу: вона, мов жінка,
Ласкава й ловка, але не любить,
коли я п'яний,
І не пускає ні на хвилинку.

Завтра знов до верстату,
А сьогодні вечір, і, мов невірний апостол,
Обіймаю осику розп'яту,
І цілую кору і пальці вкладаю
в вирубану рану.

Завтра знов до верстату.

ІСТОРІЯ РЕЧЕЙ

(Комунікація)

Потяг дрижить. Дощ миє облізлі боки.
Букса рипить. Рейка біжить.
Семафор киває, вклоняється стомленим оком
І пропливає. Букса рипить.

...Рипіли вози
і вклонявсь журавель при дорозі.
Гойдалися голови. Групка у поле
хитренько заходила колом.
Хмари курили в задумі. Спало на возі,
Спало навколо.

Потяг дрижить. Дощ миє бляшану спину.
Скиглять колеса. Попереду певний сопе чумак.
Витягне вгору. Прогуркотить у долину.
Люлька сичить, розсипає чорний табак.

Ген на ліси, понад хмари вибігли радіошпилі,
Серед гунявих гігантів крицевий кондор ліг.
Ні — ці залізних голів перед віком залізним
не схилять.
Рупор рудих рядів — революцій ревущий ріг.

ПІСНЯ

Ой над стогами стоголосом згряя заграла,
В дерево дзвоном зеленим ударила мить.
Мало тобі, моє серце, цієї зграї замало?
Грають нові й нові, грають на Захід і Схід.

Грай,
зграє,
грай.

Край
краї
вкрай.

Грай,
зграє,
грай.

Хай неосяжну ріллю не доорюють рала,
Хай під корінням залізо незбуджене спить.
Чуєш, стоголосом радісна згряя заграла,
В дерево дзвоном зеленим ударила мить.

Грай,
зграє,
грай.

Там, за завісою синьою хилиться кін капітала,
Королі і корони конають. Запона летить.
Гей над усесвіт стоголосом згряя заграла,
В дерево дзвоном зеленим ударила мить.

Грай,
зграє,
грай.

Край
краї
вкрай.

Грай,
зграє,
грай.

* * *

Дві тисячі літ були б ви богом,
У храмі стояв би ваш мідний геній.
За тисячу з вас зробили б святого,
Тепер ви просто — товариш Ленін.

Тепер, товаришу, любий, далекий, коханий,
Із вас шамани нічого не зроблять, нічого,
Хіба на папері пером поганим
В титана якогось пошиє поетик убогий.

Утніть, поети, похвальних пеонів,
Величезні розвідки жарте, вчені,
Ні, вам не вдасться зробити ікони
З нашого, людського імені: Ленін.

Сутулий, потомлений — станули перед очима
І дивитесь з нами на наші поля злиденні.
Схилилася тихо земля горбата, родима
І каже з нами: вмер товариш Ленін.

РЕВОЛЮЦІЯ

I

Коли Прометей
Підвівся руба
З чотирьох ніг на дві,
І, вогонь з запаленого блискавкою дуба
Узявши у кострубаті руки,
Повстав проти Зевса,
То перша була
На землі
Після незчисленних ночей
Революція.

II

Коли під вітром, у вічних снігах Кавказу
Зазяблі раби
Убили своїх центуріонів
І сунули з полум'ям і димом,
Як люта імла,
В дикій розпуці
на Рим,
То ще раз
Після мільйонів, іще раз
Була
Революція.

III

Коли гнаний,
До смерті потомлений Робочий,
У голодні руки
Узявши
Війні віками вірний метал
На спомин
За погаслі очі сухітних дітей,
За панські ночі зганьблених жінок,
За проституток,
За віковічні муки,
За тисячолітній стогін,
Уразив пана у серце,

То в перший
Після мільйонів разів,
Знову у перший
І в передостанній раз
Була
Революція.

Коли на землі Комуна
 Й сумирного вечора
 З верхів'я
 Гірних гаїв,
 Як всесвітові струни,
Люди линуть далеко
 За обрій землі,
Аби в гармонії миру,
 Як меч,
Мов лелека,
 Осягти, захопити ще одну
 невторовану путь,

Коли на землі Комуна
 — Один величний ірій —
І лише смерть,
 Як і рані,
Жертиме гірших і ліпших,
 Останній тиран
В океані Комуни...

І ще раз, ізнову
У цвинтарях книгозбірень,
У поемах забутих поетів,
У якійсь старовинній Леніна й Маркса науці
Розкопають люди
Одне напівзмерле забуте слово.
 І слово це буде:
 Революція.

КОМУНА

(Утопічна поема)

I

Д о м у з

О музи двадцятого віку,
Професори, критики й академіки!
Порадьте, якої мені взяти форми
Для моєї великої теми.

Вам усім вистачить корму
Для авторитетного критичного крику.
— Підходьте, вельмишановні словесні прорви,
І розпочинайте вчену полеміку.

II

Н е у т о п і я

Не утопія,
Потонула в палевих хвилях минулого,
Не озорова легенда,
Записана Гріммом,— далека відбитка сходу.
— Просяна правда веселих полів,
Сивих століть достиглий посів —
Скоро день у Європі!

III

А г і т а ц і я

За степ, моє серце,
Агітація,
За море й гори,
За ліс,
Тільки не за мистецтво для мистецтва
І не за місто для міста.

Ні, не буде смердючого міста, не буде.

Для кого ця цяця:

Понабивані м'ясом казарми із двору до двору?

Вийдуть вільні і горді

На поле люди,

Радісне радіо

Загуде з бородатого бору.

IV

Агітація

Так, ліси — і такі ж неминучі,

Ще неминучіші, ще буйніші

Сині долини, ще глибші кручі

По земній кулі наше серце напише.

Аероплани, арцимашини...

Подорожники. Стежка. Піший.

І ляже в канаву, і снитиме синій

Сон, як і зараз, тільки ще синіший.

V

Пацани усіх країн, єднайтеся!

Гей!

Єднайтеся, пацани усіх країв,

Ви знаєте, хто ви й чого вам треба.

Не ждять батьків і матерів,

Наплюйте теж на нагороду з неба.

Автомобілі, паровози, кораблі

Не для святих і мертвих поробили,

Живе — живій землі.

Єднайтеся, скоріш збирайте сили!

Читайте Маркса й хімію, коли ж
Ще раз переконаєтеся: Лібкнехт!
Дрочіть батьків, штовхайте їх у криж,
Сипте!

VI

Про турбіни

Гей, молоді, не сосюртеся, чуєте,
Й не хвилюйтесь ні в яким разі.
Застроміть два пальці в рота і блюйте,
Поки не виблюєте з себе Азії.

Споживається дев'ять процентів енергії,
Решту бухкають марно у хмари,
Хочете швидче доскочити черги,
Плюйте на все, займіться турбіною й парою.

«Учіться, брати мої,
Думайте, читайте».

Скоро таке заблимає,
Що тільки ви не заважаєтесь.

VII

Про хімію

Коли б я був хімік,—
Я б винайшов був такий убійчий газ,
Щоби виздохли чисто останні рештки родимих
І чужих людодів, і це в останній раз.

Та я тільки поет. Узяв сірничків коробочок,
Запаляю по одному й кидаю в ноги,
У ніч, у огидну нудоту ночі.
— Чи не вдасться мені запалити дороги.

VIII

М і й л ю б и й

Мій любий, мій друже,
Ти, що співатимеш за мене,
Коли буде Комуна,
Коли вже й Комуни не буде...

Тобі понад голови
Вчених,
Розумних,
Марудних
Передаю свою душу.

IX

С и н д і в ч и н и

І дівчина вдень продає насіння,
Вночі віддається солдатам у парку
(Вона й убралась-би, так ох!
таке в неї все стареньке).
— Її син, великий і сильний,
Із вічних законів чудову скрутить цигарку.

І за руку візьме свою убогу неньку,
І поведе з собою у високу залу,
І при фанфарах і сурмах покаже людям
стареньку,
Що його вродила і тілом своїм годувала.

х

Ви — під чоботом черви

А ви, під чоботом черви
Рожеві і жовті,
Погасли вам лозунги,
Заялозено гасла,
Ви, що жовтий червень
Зробили з червоного жовтня,
Коли б час повернувся назад...
— Ваше заялозене сонце загасло —
Ні перемог, ні зрад
Ваших нема!
Над вами віки продзижчали,
Ви живцем в багні зогніли,
Спіть спокійно, сумні генерали,
Світ плюне на ваші могили.

хІ

К о м у н а

Коли буде Комуна,
То буде місто, як море, як гори,
Таке біле й таке широке,
І вдень у дванадцять
Ударять у дзвони,
І підуть люди від праці до моря.

А люди — як поле пісень і пшениці,
І білі крила — небесних будівель.
Обличчя — мов сон, чи секунди... чи птиці...
Рудокопи, поети, матроси — лірики моря.

І ти так само її шукатимеш зором,
І серце злезіє зорею — падучого птаха,

Закиває лісними очима сосюра,
І знайдеться десь перекручений корінь,
Такий незграбний, такий чудернацький і бурий,
Що для нього назвищ не стане тих,
Ще раз полізуть в історію
І наречуть йому химерне ймення:
— Йогансен.

XIV

С о н

Я станув на горі, і підо мною
Долина вуста вічної розкрила,
І поточилися блакитні соки,
Де хмари тихо розгортали крила
І надималися летіти у майбутнє
— В обійми вод блакитнооких.

І я простер свої обійми полю
І людям, що колись по нім поспінуть.
І полились — поля, яри, дороги,
Порушили на небосхилі стіну,
Переступили синяві пороги...
— Із неминучості пробились в волю.

XV

М а ш и н а м р і є

Гуркоче, свище і летить
Із краю в край, із краю в край.
Підводиться і падає магніт.

І виринає з пам'яті трамвай,
На повороті хилиться й рипить
І зникає. Виростає гай...

Машина мріє. Хилиться магніт.

Книга
«Ясен»
(1930)

ПРОКЛАМАЦІЇ

* * *

На вулиці шукаю сутінь,
Люблю імлі ліричну вечорінь,
Тікаю з натовпу, сумний і нерішучий,
Доки загасне день — і стане тінь.

Тоді з крамниць зростає корабель,
На стовбурах напружуються реї,
Угору парус рветься, як орел,
Над кубриком сіяє лампа деві.

І, як матрос, ненавиджу туман,
І смілим оком добачаю в гендлю
Фарватер, що старий накреслив капітан
І що удень скидався на легенду.

1926

* * *

То город-дощ, холодний і зелений
Над морем, що під парусом туману
Щодня лаштується його покинути навіки,
Прощає й робить істеричні сцени,
Як героїня історичного роману,
Б'ючись об приступці гранітного фонтану,
Солону слину ллє на мокрі черевики.

По вінця повний кави і какао,
Як пароплав батавський, дихає й парує,
Що на Руан записаний у книги;
Дощами злитий ясно і яскраво,
То город-дощ бульвари пришвартує
Коло церков і ратуш. Рукосуї
Заметушаться, вигружаючи релігії.

То город-дощ під парусом туману,
Захований од сонця і од вітру,
В холодній непозбуваній розпуці
Проценти підсумовує старанно,
Фантоматичне обчисляє мито
По день химерний, що навіки витре
Його з реєстру східних революцій.

1929

* * *

Ринав останній генерал,
На крилах літо долетіло,
Йшов будний бондар і збивав
Обруччя з древнього барила.

В коктейлі квасив кокаїн,
До Франції збирався Врангель;
Йшли Сірі Маса, як один,
На Перекопу форт останній.

Вмирили і вставляли знов
З-під хвилі буйні баламути
І в море, в матір, в бога, в кров
Гатили недобитий бутир.

Аж забарились береги
Одригувати п'яну піну,
І кінне сонце над луги
Перекотилось з України.

1923

* * *

Колись рушниці калиновим соком
Наллєм — і дітям гратись оддамо.
І на гармату хлопці кароокі
Напнуть дідівське букове ярмо.

Розплющать очі крейсери стоокі
І тихо спустяться на зеленаве дно,
І у пісках, сумирне і глибоке,
Засне навіки золоте руно.

Та ще не час. Іще живуть гармати,
Іще рушниця висить на стіні,
Ще у полях на провесні солдати
Ідуть в воді і падають у сніг.

Ще, браття бондарі, в березовім барилі
Довбати довго нам затужавіле дно,
Доки не вибухне розпаленим похміллям
Повстань тисячолітнєє вино...

Тоді рушниці калиновим соком
Наллям і дітям гратись оддамо
У невимовну пам'ять темних років,
Що заросли калиною давно.

1927

* * *

Я — це ти,
 Мої засмаглі пальці
Висікли для тебе чорний вугіль.
Ти — це я.

 Ти вчора вранці
Виорав для мене чорну смугу.

Я — це ти.
 Я руки простягаю,
Наші руки сходяться в імлі.
Ти — це я,

 І нам немає краю,
Ні числа, ні часу на землі.

1927

С Л А В А

I

Не слава,
Що, як орел у просторі
Над борами порослими,
Снігом повитими
Плаває
— Над верховинами давно минулих історій,
Не слава,
Що висне
З роззявлених кратерів,
Щоб народитись у світ
І, не родившись, умерти,
— Проста пісня,
Простіша від матері,
Ще простіша від смерті.
Десять літ.
Літ.

II

В Е Д М І Д Ь

Десять літ важким кошлатим ілом
На землі подерті й полатані,
На океанів безмежну браму,
На скель каменясту кидь
Ліг
Великий ведмідь,
І вугіль, і нафту, й залізо
Висмоктує
З чорної лапи,
І рани, що сохнуть
На зраненім тілі,
Зализує
Лизнем шершавим,

І долі вухо
Схилив,
І слухає гуркіт
Землі.

III

Іно!
О, чорна розсічена вразо,
Ти добре, ти чуйно слухаєш,
Як, наче підземні ключі,
Колеса, і кайла, й ковадла гудуть уночі.

IV

О, гуркіт потягів вночі
З Торонто в Орегон,
Із Йокогами в Йо-Кай-Чі,
З Берліна у Ліон.

Озір озера, гори гір
Минають, мов у сні
Свистять сифони. Ступирі
Переступають світ.

Аероплани у пасат
— На схиленім крилі.
І повертаються назад
Круг сонної землі.

І над землею й на землі
Встає похід машин,
Гудуть динамо й дизелі
Під тарабан турбін.

А так: ідуть твої брати,
Твої брати ідуть —
Нехай ще довго їм іти
— Одна їм в світі путь.

V

І все ж таки
 Раз на рік
Зі скреготом стають машини,
 І на вулиці ріг
 Виходять їх душі
З крові, з металу, з резини,
 Під кулемети,
 В куль закипілу зграю,
Ідуть спокійні і безсмертні
 За Леніна,
 За Сакко й Ванцетті,
 За зелений
 май
 умерти.

1927

БАЛАДИ

* * *

У ліжку нидіє боєць,
Під подушкою скніє мавзер.
По закутках засіла й стереже
Повита павутинням павза.

Газет нездóлана гора
Сухий сховала каламарик,
І блискавичного пера
Ще дотліває десь огарок:

Та хворий штурман ще біля керма,
Зеленозора хвиля заливає двері,
На океан виноситься фрегат.

— Вперед! — печать на судовім папері.
— Не повернутись, не прийти назад,
У тихім танці зникає берег.

І велетенське снить світання Рад,
І колосальним прокидається зусиллям.
Тремтить рука й хапається пера...
— І падає твереза і безсила.

У ліжку нидіє боєць,
Під подушкою скніє мавзер.
По закутках засіла й стереже
Повита павутинням павза.

* * *

Не падав сніг, а сонце стигло
І нахилялось до землі,
Коли його холодне тіло
У ліс далекий понесли.

Запало сонце, скніла пам'ять,
Була мов тиша лісова —
Лягла між дикими дубами
Еллана горда голова.

Щоб навесні зелений корінь
Сповинув серце ватажка,
Щоб у леліючі простори
Сочиста виросла рука,

Щоб кленом стала тінь Еллана,
Щоб у землі він не лежав,
Щоб голову його кохану
Уранці промінь привітав.

* * *

Цвіли суніці з-під листків,
Столітнє сонце розтавало,
Поволі військо йшло дядьків
В долину — й війська було мало.

Затужавіли у піхвах шаблі
І чоботи від поту позгнивали,
Бо довго бились — але довше йшли
І вийшли через лісові провали.

Аж скільки око може осягти,
Розкинувся в подолі білий табір,
Іржали коні, піли когуги,
Солдати їли, йшли, збирались біля штабу.

І командир порахував дядьків
— Столітнє сонце розтавало,—
Роздав набої й кулемет навів,
І дбайливо замок намазав салом.

І хоч було солдатів зо три сили,
І хоч було набоїв дуже мало,
Дядьки стріляли — як овес косили,
Поки гармата їх не одшукала.

Тоді, як громом, в гаї загуло,
У листі сохлім страшно засичало,
Лягла ліщина, поточився лох
І враз гаряче розірвалось чало.

Я думаю, що жадібні чмелі
І рвали й жерли трудовите тіло.
Я думаю, що люди плакали й ревли,
І умирали, де кого схопило.

Там, де зайшла дядьків остання путь,
І де вони востаннє полягали —
Сумні суніці і тепер цвітуть
Серед кісток, трухлявини і сталі.

* * *

І от стрілець починає бить,
Божевільними пальцями шукає набоїв,
Б'є і б'є,

96

І коли ранок встає, змучений в смерть
Борнею коло чорного бору,
Човен, води повний ущерть,
Гойдає тіло з пониклою головою,
— Тіло стрільця, убитого вчора
З його останнього набою.

* * *

Темні вулиці вкрились насінням.
— Не іди, ще останьсь, моя душе...
Теплий вітер насіння розвіяв.
— Прощавай, поспішаю дуже.

Проминали, вночі розтавали...
— Ох, останьсь, не можу без тебе.
Проминули останні — як галич,
Що летить і спить у небі.

І коли останній стукіт
Його кроків завмер за рогом,
Простягла перед себе руки
І упала на землю убогу.

1928

* * *

На майдані куриться мітинг —
Роковини смерті Леніна.
— Птицею клюнув вітер,
Зідхнув, завмер у знаменах.

Тихо, що мак сій,
Завмер уражений натовп:
Через зомлілий рій
Пройшов невідомий оратор.

— Де був ти, старий товаришу,
Очі сплющені, губи сині?
— Стомився я в довгім марші,
Із Росії йшов на Україну.

Переходив озера і ріки,
У сніг вгрузав по коліна,
Закрив мені вітер повіки,
Мороз мені серце вийняв.

Точився незораним полем,
Смертельними брів ланами,
Продерся крізь хугу й голод:
Я тут. Я буду з вами,

Я буду з вами довіку,—
Сказав — і щез Ленін.
— Птицею клюнув вітер,
Зідхнув, завмер у знаменах.

1927

ЗІЛЛЯ

* * *

Вересня день, мов меч
Нагострений сонцем осени:
Вересень — вольний вечір
Для жовтня налагодив кросна.

В океані осіннім злились
Дерев і верстатів ради;
У ліщину, в листя, в ліс
Прсякає радянська влада.

Нестеменним наллялись вином
І танцюють в узліссях клени,
Без кінця і без краю шляхóм
Над землею серце вогненне.

1927

* * *

Ось іду по рейці і хитаюсь,
Чи дійду до краю, чи впаду,
Ліс ліворуч, мов зелений заєць,
Задивився на мою ходу.

Десь далеко одинокий коник
Пісню травам і лісам згадав:
Наче гасне дерев'яний дзвоник,
Наче спить і падає вода.

Скільки днів любилося з ночами,
Розтавало вранці у вікні,
Скільки птиць летіло над полями,
Не верталось до мене уві сні.

Я іду по рейці і хитаюсь,
Чи дійду до віку, чи впаду.
Ліс спинивсь. Ліс, мов зелений заєць,
Задивився на мою ходу.

1927

ЛЕЖАТЬ, ЛЕЖАТЬ СНІГИ...

- I Лежать, лежать сніги,
 пливуть ліси у крайню
Раїну, де над вітром
 — дальня путь.
I гаснуть голоси
 граків, і вечір витре
З усесвіту історію снігів.
- II З яруги викотивсь багрянний галаган
I цапки став над падлими полями.
 Подобень місяця. Туман
 Топив в затонах пам'ять. Рами
 Небес розчахли. Зорі забрели в нігич,
 у чорний чад,
I, звівши вгору темні руки, навзнаки, назад
 Упала ніч.
- III I все ж лежать, лежать сніги,
 Пливуть ліси у крайню
Раїну, де над вітром вольна путь,
 Де гори з гір
 Родяться, де у дальній
 Похід веде вода і не дає заснуть:
Доводить, що у день веде, у виноград,
Цілує листя, спорить і свариться,
Верзе, що встане,
 Устає
 I падає назад...
- Немов ізроду не було снігів,
Немов весна в вагоні, і рука
Дівоча ніжна на вустах присниться,
Й чабан, що десь увечері гукав,
Перетворивсь на теплу й сонну птицю.

* * *

І ринула лісів весела хвиля,
Танцюючи, на житні береги,
І хмари били бій, і наступала сила
Блакитних блюз на соняшні стоги.

У шумній штурмі мріли міріади
Соснових серць і яворових воль;
Дуб-дідуган серед дітей-тополь
На шахівниці лісовій, немов король,
Стояв і звав в атаку на рокаду.

І напад той до вечора кипів;
Увечері ж стомилися вояки
І гомоніли тихо, й хмара, повна снів,
Причалила над ліс — і опустила якір.

1928

* * *

Степами має сива борода,
Веде вівса і попасає просо
У край землі, де голуба вода
Стоїть у озері, підтикана і боса.

А небом їдуть водяні вози
Над океаном орної країни,
Старий чумак береться за гузир
І хмарам набатовує на спини.

По берегах повстання і пісень,
Над ріками жовтневих революцій
В далеку путь налагодився день
До ірію, де всі вони зіллються.

1928

* * *

Вночі
 дзвенить
 комар,
Встають поля, підводяться гаї
І ріки підіймаються до хмар.

І хто я, я не знаю уночі,
Й яке століття завтра настає, і чи
 Не качка оце скрикнула у сні...

Вночі
 дзвенить
 комар,
Встають поля, підводяться гаї
І мовчки підіймаються до хмар.
1928

* * *

Таємний талалай
 У тюбітейці синій гомонить
 — Про милий край розповідає.

Де плеса неясні лягли в лугах,
Де ліс переступає береги,
Міста музичні гуркотять здаля,
Під памороззю сиві сплять стоги,
Тихо танцює і кружить земля,
Круг невідомих, світодайних зір,
І іній оповив ясною сіттю
 Щонайніжнішу нить
 озір...

У краї цім родився вітер
І звідси вилетів у світ
І, коли вернеться, не знає...

У тюбітейці синій гомонить
Таємний талалай
— Про милий край розповідає.

1928

* * *

З очей спадає денний груз,
Стаю дитиною в нудзі
— Мов серед озера на даху чорногоуз
Стоїть на 'дній нозі.

І дивиться туди, де синій ліс
Мене пішов шукать за горизонт
— За подушкою руки заплелись —
За хмарою родився сон

Й повів мене тихенько до отця,
що вмер.
І ось іде живий,
В сорочці сірій, хворий і смутний,
І тільки не показує лица.

1927

* * *

Чи стемніли вулиці, чи я іду сам
З робочим днем за плечима?
— За берегом міста — ліса,
За лісами ліса, нерушими.

Дзвенять вогні і ринуть у ніч,
Дзвінок заївсь у залізо.
Іду і не втямлю, не злічу облич.
Вже пізно.

Не чую нічого, в січневу ніч
Заблукав я, осінній олень,
Не спадає сніг із пізніх пліч,
За плечима поле й поле.

1927

* *

Овес росте край неба у пісках,
Мов сивий дід, над ним куняє хмара.
Похмурий сон: на головах
Стоять століття і бездумно марять.
— Росте овес, киває і мовчить.

Далеко в морі хилять кораблі
Латинський парус у вечірній ірій.
— Овес росте і виростає в ліс.
Стовпи страшні, змертвілі й сірі,
Гниють і з крахом падають на шлях...
— Росте овес край неба у пісках.

1929

* * *

Гей, довго жити ще мені на світі:
Немало днів наспіне наді мною.
Прийдіть до мене, мої любі діти,
Прийдіть до мене — я вас заспокою.

Я з вами був в Огайо орачем,
Я ваш любимий ніггер з Колорадо,
Тікали ми і, човна зсунувши плечем,
Велике сонце зустрічали радо.

Я, ваш широкий, радісний отець,
Взяв на тугі, на супокійні плечі
І доведу до краю, й братик-вітерець
Ітиме з нами і зустріне вечір.

І ввечері побачимо той край,
Що в нього всі ведуть дороги.
І буде тихо. Світла тінь. Розмай.
На траву ляжемо і будемо — як бóги.

1927

ЛЮБОВ

* * *

В березні міліціонер свистав,
У воді шумів трамвай і плавав
Межи рейок вечір і не знав,
Як уранці народяться трави.

Стала хмара у вікні — агов,
Агов, хмаро, підожди хвилину.
Всяка хмара в березні — любов,
І від мене і до неї лине.

Всяка вулиця веде до тих дверей,
Де я не посмію подзвонити.
За водою вечір плив до неї,
І за неї хвилювався вітер.

Я ж стояв в калюжі, мов в огні,
Коливались тротуари п'яні,
Із старих англійських книг
Повиходили на вулицю романи.

І сідлали коні і вели
За Гурон, за Мічіган, за Ері;
Соколиним оком вечір плив
У простори пам'яті і прерій.

Гей, як кречет, міліціонер свистав,
У траві гримів трамвай, і марив
В березні поет і забував,
Що в калюжах загасали хмари.

Що він так і не посміє увійти
І сказати ясно: івнінг, Іно,
Чи не хочете, чи хочеш ти...
— Чи не підеш ти зі мною в кіно?

1929

* * *

Як тане трава,
Як тонісінька тінь стане,
Про весну вірні слова
Проспіває в повітрі склянім,
Від слів упаде голова
На плече, тобою п'яне.

Райдужний рій. Рай.
Листки у нім, як пташата.
Неба синій і повний китай,
І де йому берег, не знати,
Не знати, де йому край,
Коли б не вечір. Він знає
І дерева у ніч веде спати.

1929

* * *

Ах, дерево у пам'яті глухій,
Що виросло над обрій давніх літ
І так у полі зорянім заснуло —

Немов не зорі то були,
а деревій
Рай-деревом розкинувся над світом,
І подолав полин, і переміг пирій,
І виріс в ігдразил
— Морями, хмарами і снами оповитий.

Те дерево в дитячий край веде,
В туман, що закипає над рікою,
За погорби, що десь за ними ген

Сховалась тайна — і розтала знов,
В жита, що їх хорунжий вітер
Веде за ті горби, зустрітися, любов,
З тобою...

— Під деревом, що стало серед літа.
1928

* * *

Як ми з нею луками ішли,
Розцвітали луки на путі,
Під ногами не було землі
— Ні пливти, ні стати, ні іти.

В берегах давно дрімав Дінець,
Мов косар на спину спати ліг.
Вона глянула — родився вітерець,
Вона стала — й вітерець затих.

Як заснув у небі білий шум
І забув пливти за океан,
Як перо, що ним тепер пишу,
В сонний затопилося стоян.

Як палив залізну лісосіч
І згасав, рудіючи, ромен,
Як минали ніч, і день, і ніч,
Як минали день, і ніч, і день...

1928

* * *

І співай тепер, що не ця
Була остання сторінка.
Я тебе прочитав до кінця,
І зосталась одна картинка:

— «Ти, мов тонесенька ясень,
Зросла в голубе озеро».
Ах, засміялись ясна,
І стала на порозі.

Не сховаєш тепер лиця,
Крізь пальці горить і рдиться.
Я тебе прочитав до кінця
І до себе несу на полицю.

1927

* * *

Верніться!
Так голос пролунав із туману,
Мов птиця,
Схопилось серце, руки опустились в давнину,
Трамвай прорізав тишу й увірвав.
Я чув, як падав день, росла трава,
Гей, вище від гаїв, від гайворонків,
так,

Що її люто рвали і клювали птиці.

Та знову:

Верніться!

Нижче

і нечутніше, ніж далекий гуд
столиці,

У незліченних тротуарах вмерло слово.

* * *

Випливає чапля з туманів:
Тихо крилами моя махає птиця,
Мов у листя ранішніх лісів
З серця ронить кров — і кров стає суниця.

І ще тихше канула за грані
І розтала десь за соснами далеко.
Чапля — може, то була лелека —
Потонула в сутиші багряній.

І над плахтою картатою полів,
Що горіше, що солодше сниться
В ніч любови, край останніх снів
Народилось сонце-полуниця.

1928

* * *

Родили ми з тобою стільки слів,
Що ними можна місяць заселити.
Ми виснували стільки синіх снів,
На всіх планетах наші грають діти.

Ми всі з тобою обпливли моря,
Усі затоки в тихоокеані,
Шакалом місяць з хмари визирав,
Над головами лазили ліани.

То ж ми робили в рижових полях,
Нас нагаями били білі люди.
Всі рани світу — на твоїх руках,
Весь біль і гнів — в моїх широких грудях.

То ж ми збудуємо останні барикади,
Це ж ти останнього застрелиш короля,
По всій землі великі встануть ради
І ти умреш, подруженько моя.

1927

* * *

Моє, моєньке миле, ясне — мі
Спи, золотава вовно,
Летить-леліє літень в ви-со-ті.
— Кімната весен повна.

Сотайтесь со-не сот-ні сніжні дні,
Одчиниш двері — літо.
Сичить і сіє січень по вік-ні
Дні в місячнеє сито.

Коли б не ко-ні ні-ж-ні і смут-ні,
Тебе не по-не-сли в осонні.
Спи, сину мій тоненький, на ясній,
На сонячній долоні.

1926

* * *

Ах життя моє дороге,
Хто мені дав тебе, тепле й сильне?
Бігти берегом, бігти геть,
Бігти холодною вогкою рінню.

Занести руку з-за хмар,
Занести за небесну спину.
Розмах. В удар
Тіло. Голову. Руку вкинути.

Ах життя моє — кругле, як м'яч,
Пружне й палюче — як любов.
Падай. Злітай. Смійся. Плач.
Цілуй дужче, знов і знов.

До кінця цілуй. До зубів,
До холодного цілуй поту.
Так ніхто тебе не любив,
Не пив слину з крепкого рота:

Ах життя моє — кругле, як м'яч,
Ти з яких зірвалось шківів?
Души мене. Кров'ю моєю пияч.
— Так ніхто тебе не любив.

1929

Із книги
«Поезії»
(1933)

МОРОЗНА ОСІНЬ

Піски. Основа.

Залізничних снів
Снуються довгі дні. І знов
Секунди. Біле з неба листя
Укрило ліс.

Як сіль, лежить воно
На кучугурах. Віє. Сіє. Гине.
За чорні роги ясенів
І за наїжені кошлаті спини

Сосон сохатих. Сон?

Ні!

Не сон, а сміх, і
не сміх, а осміх
— Сніг!

1927

ЗАЄЦЬ ДИТЯЧИЙ

Заячий вечір. Сніг.
Ах! Блакитна стеле суніч
І лягає, як стомлений синій китаєць,
З-поза сосонок
звірних ніг,
Із забутих
дитячих книг
Знайомий з'являється
заєць.
Заяри, заялини, заячмінь
замаячить
заяча
тінь.

СТАНЦІЯ

Лампа
журно
співає.
За абажуром —
любимий луг.
Ходить у лузі
чайка.
Увіходить
в зелений круг —
Дежурний
п'є
чай.

ПОТЯГ УНОЧІ

Потяг
 протяг
Палицю-свид
 через місяць.
Світлом просяк,
 І висять
Вогні вагонів над вогкою прірвою ночі.
 У темну безвість
Протяг
 потяг.

ГРАК-ГУМОРИСТ

Ехех-ехкає грак
 На чорне своє життя,
Восени тріпочучи крильми на голім гіллі,
Що дні його — ах!
 Летять і летять
Проз дерево мокре, проз дерево чорних дідів
 І кахкає: — так!
Заледве в віках
Зостанеться чорний слід
 По мені.

КРАЄВИД НА КУРОРТІ

Я місяць
украва
коло моря.
Таємна
заходилась буря:
було темно
й коли я крав,
Скрадався під камінь краб.

ВИХІДНИЙ ДЕНЬ

Вийшов дядько
світ-заочі
І пішов
у слід заячий.
Вийшов з узлісся:
слід!
— Перший скид!
Знову слід... слід... слід...
— Другий скид!
Знову слід... слід... слід...
— Сірий десь в снігу лежить.
Вуса
об вітер
витер,
Сивий сніг
обтрушує з ніг.
Він згадує вереск
фрезера.
Як лід,
блищить
серебрянка.

Сніг мильних шумів і пін
Металевим морозяним ранком
Весело

згадує він.

Вийшов з узлісся:

слід!

— Перший скид!

Знову слід... слід...слід...

— Другий скид!

Знову слід... слід... слід...

— Сірий десь в снігу лежить!

Вийшов дядько

світ-заочі

І пішов

у слід заячий.

ГРАЙВОРІН-ПЕСИМІСТ

Понад верхів'ям голим,
наче чорний край борін,
Летів самітний

з поля

грайворін.

Був

лютий

місяць,

Дико кракав він,

бо пролітав,

Де люди

місять

плугом

бруд,

у чорну далечінь.

Він дико кравав,
 пролітаючи гіллям,
Гілля стирчало
 з гір
 і витикалося
 із ям,
Кололо хмари
 — вир
 крутився
 хмар,
Звивавсь
 від болю
 і за обрії тікав.
І далі він летів,
 і дико кравав він —
Понад верхів'ям
 одинокий грайворін.
Один, як око,
 над незліченим гіллям,
Що лізло з гір
 і плазувало з ям.
Він дико кравав
 й далі він летів
Степами понад кураєм,
 що вітер пригинав долів.
Один, як око,
 і горів,
 дивився він
За гір
 краї,
 де хилитавсь туман,
Де алтагир
 виходить
 на лиман.
І от відкрилося:
 кривий, мов сагайдак,

Синій між гір
улився Таршанак
У алтагир,
де, як сокира-саксаган,
Сталю й састою
без краю ліг
лиман.
О тепле море,
о бажаний океан!
І крила
грайворін
простерлі
склав,
І в хвилі
піняві
в обійми
смерті
пав.

МІСТО

І

Вечорами матовий трамвай
По вулиці заметеній гуляє,
Трамвай тремтить, і край
Мосту його глибока темрява ховає
— За мостами, за водами
заводи!

1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 26

Велетенську книгу звуків

І так під грою

III

1928

ЧАВУН

I

Димніші домни в присмерку палючим,
Доми дивніші на горі вечірній,
І кавпери стоять, мов капітани.
Над естакадами, зіпершись на обручі
Повітродувних труб, і в рупори покірні
Скликають газ:

Цео!

Цео!

Цео!

Це образи, це одгуки, це од світання
Веде завод за води неминучі,
За дюни шлакові, де домни-дромадери
Бредуть крізь ночі, крізь кошмари мідні
В неімовірним сном загрузені печери.

II

І раптом свист несамовитий:
В смертельнім цеху труби клепані
тремтять — реве залізо,
Рве хуга фурми,
Сопла дико виють,
Гудуть залізні ферми естакад,
І на пісочок у дитячі форми
Кошмарний хобот обережно лізе.
То молочком чавунним напуває
Спітніла домна свої любі діти,
Сопа й парує
Черевом таємним,
Ще повне плоду, і не спочиває
Бездомна мати ще дітей родити.

За лінію лісів гнав гоном потяг-пес,
Дзвенів і койлив дні димові,
І позіхнув, і за лісами щез,
Мов звук, невимовлений в слові.

За параван полів, синадріон снігів
Залюляв потяг ваше тихе тіло.
Ще раз зідхнули ви й заснули. Берегів
Не стало. Море вас укрило.

І ви не чули слова, що гуло
Неімовірним невтамованим гобоєм
З бору під Брянськом крізь зимове скло,
Мов сон коня перед сосновим боєм.

Сніги топило. З бою брало ліс.
Земля гула пороховим одгалом.
Дійшло до моря. Але ви колись
Його не вимовили — і воно упало.

І я тепер його розстрілюю щодня
На стінці сірій — і не можу вбити —
Воно росте, як чоловічєня,
І плаче, і сміється, й хоче жити.

1929

1905 PIK

**Редактор гладив
 револьвер.
Синя, як спомин, сталь.
Революція. Воля.**

Ревуть вулиці.

Сон.

Револьвер.

Повернулись години,

хвилини линуть,

Вороги за рогом,

як ворони,

І від однієї години

Залежить доля

революції...

Ревуть вулиці.

Сон.

Револьвер.

Біля ганку з написом «Salve»

зранку ляпісом сальви

прострелили в пальцях «Сальве»;

Голі

пальці палив

останній патрон.

Револуціє — зранена Сольвейг!

Ревуть вулиці.

Сон.

Револьвер.

1929

ЛІС

О вічний лісе,— ти мені як цех —

Постали незчисленні стояни,

У кронах краном вітер їде мостовим

І подає деталі надзвичайних днів.

Вода обточує циліндри лісових осей,
Шліхує точно і виблискує вода,
І в інший цех тече, і знов вертається у цей
Місячне руно й сонячна руда.

І сонце-шків над цехом лісовим
Математичну повершає путь,
Над ливом листя і над траверсом трави
Ремені променів вертаючись ідуть.

1925

ВЕСНА В ЗАВОДІ

Весна. Світлішої не було на світі.
За деревами ховається, мов учениця,
Весна. Забула, куди летіти,
Сизокрила щаслива птиця.

Весна. Згадала, що небо синє,
Весна сміється з себе в ополонці,
На шлях повилазило веселе каміння,
Порозлягалось грітись на сонці.

Попроростав з-під снігу вугіль,
Блищить, неначе на світ народився,
І сльози з очей витяглись у дуги,
Дуги в день, що сьогодні весні приснився.

Весна стає світліша і світліша,
Соціалістична весна, клянусь головою,
Зложила крила і стоїть піша
І жде цілуватись зі мною.

1928

**Із книги
«Балади про війну
і відбудову»
(1933)**

З ІСТОРІЇ 45 ДИВІЗІЇ

Плосківський партизанський загін став 400 полком на чолі з командиром Колісником і влився в 45 дивізію. Тим часом наймити французького імперіалізму влаштували в Плоскому селі куркульське повстання. Це був 1919 р. З 400 полком Колісник їде ліквідувати повстання в селі, де залишився його маленький син.

І. 400 полк

**Полями їде Іван Колісник,
До луки сідла головою поник.**

**Полями йде чотирьохсотий полк
За комполку своїм, за Колісником.**

**На Плоске село наступ їде,
Полями падає липневий день.**

**Полями падає липневий день.
Киває киях. Кукурудза цвіте.**

**Мов тихо, мов мирно у Плоскім селі,
Але там повстання зняли куркулі...**

Куркулі одбиваються сьомий день.
Чотирьохсотий полк у наступ іде.

Зненацька голову звів Колісник —
І знак рукою. І полк ізник.

Розсипались по кукурудзі сотні.
Киває киях.
Колісник виїжджає на шлях.

Перед ним у долині рідне село,
Хати за хатами — в полях лягло.

Курять дахи. Риплять журавлі,
Мов тихо, мов мирно у ріднім селі.

Серед дахів тих є дах один,
На шпилі,
і під дахом тим
Колісників син.

Веселий хлопець — і буде боєць
Завзятий, залізний, такий, як отець.

Шляхом поволі ступає кінь,
Шляхом до села, де комполків син.

Але раптом прорвало липнєвий лад
З гвинтівок, з одрізів, з кулеметів,
з гармат.

Кулемети косять киях,
Кулемети розносять шлях,

Як звірі, б'ють куркулі,—
Не один боєць
в кукурудзі поліг.

Шляхом поволі ступає кінь,
Шляхом до села, де комполків син.

— Вперед, хлоп'ята! Не злазить з коня!
Вперед! Уставай! Лунає в сотнях.

Вперед! В атаку, і знову назад.
І знову вперед. На чотириста хат.

Кулемети стоять отам на шпилі,
Отам на шпилі куркулі залягли.

Отам на шпилі є дах один.
І під дахом тим

комполків син.

Кулемети косять киях,
Кулемети криють поля,
Як звірі, б'ють куркулі —
Не один боєць

в кукурудзі поліг.

Іде і вмирає чотирьохсотий полк.
Треба, щоб шпиль, щоб шпиль замовк.

Туди, по шпилю, по хатах, серед хат
Колісник наказує бити з гармат.

Туди, у село, де чотириста хат,
Чотириста кинув комполку гранат.

Всі хати, всі хати, що були на шпилі,
Вогонь ураганний спалив до землі.

Розбито, розгромлено все на шпилі:
Розбіглись, здались, полягли куркулі.

Поволі ступає комполків кінь:
Туди, де був дах, де комполків син.

Веселий хлопець — і буде боєць
Завзятий, залізний — такий, як отець.

Поволі ступає комполків кінь:
— Гей, ви! Гей, баби! Де мій хлопець?
Мій син?

Похмурі, закурені стали сотні.
Перед ним рядно. І син на рядні.

Голова розбита. І руки в крові.
Очей заскнілих не видно з повік.

Зненацька голову звів Колісник —
І знак рукою. І полк застиг.

— Полк, струнко! Увага. Ви бачите дим?
Наш путь — до Кодиму. Вперед на Кодим!

Полями бреде липневий день.
Дорога курить. Кукурудза цвіте.

Полями йде чотирьохсотий полк.
За комполку своїм, за Колісником.

Полями їде Іван Колісник,
До луки сідла головою поник.

ІІ. 405 полк

Один батальйон 405 полку одбив повторні атаки тисячі шабель кінноти.
В батальйоні було всіх 250 багнетів.

Генерал підступав, як вовк.
Тисячу шабель вів.
Розбив чотирьохсотий полк,
Чотириста другий розбив.

З-під снігу гола стерня
В голім стирчить степу.
Шість годин — і немає дня,
Сходить місяць в морозний круг.
Вибивали застави з сіл
І в розстрільню лягали в стерні.
На бої вистачало сил,
Але бились і йшли мов у сні.
Шість годин — і умерла ніч.
З-за горбів підкрався день.
Сну не зняв із заляклих пліч
Батальйон, що в похід іде.
І коли прийшли на поля,
Де братні полки полягли,—
Не впізнали — та сама стерня,
Таке ж сонце — той самий сніг.
Тільки щось зачорніло в снігах,
Немов виріс у полі лох,
Немов галич укрила шлях —
Все чорніше й чорніше росло.
Кавалерія! Клич: «Лягай!»
Залягло двісті сорок голів.
Тисяча шабель — гай,
Чорний гай у снігах летів.
Долітають. Одна тільки мить:
Зарубають, затопчуть, заб'ють.
Попід тупотом сніг курить.
В очах, в вухах встає каламуть.
Долетіли. Ні — єсть рука,
Є приціл — аж в очах сльоза.
Сальва! Тупіт. Сальва! Крах.
Тупіт. Сальва! Спинились. Назад.
В атаку погнали. Гей!
Розступається чорний гай.
Повні груди вітру. З грудей
Виціляй. Доганяй. Добивай.

Наша розвідка — тридцять лез,—
Жене півтисячі їх,
Ще хвилина — і гай щез
За горбів снігові краї.
Тільки з снігу гола стерня
Підпирає за трупом труп,
Шість годин — і немає дня,
Сходить місяць в морозний круг.

ІІІ. Комуністичний батальйон

Під Копиловим, недалеко Києва, в
бою з великими силами білих ге-
роїчно загинув батальйон Червоного
Звідного полку. Спинено наступ во-
рога на північ, його затримано — і
Червона Армія погнала білих на всіх
фронтах.

Комуністи стояли
в дворі коло хати,
Гомоніли тихо
про похід минулий,
«Рано на Київ»,—
і раптом почули
Серед нас хтось мовчки сказав:
«спати».

Але сонце зійшло
аж там — серед бору,
Між чорними соснами,
сестрами — вгору,
Мов кулеметний диск,
сонце!

Руки хололи,
і нагрівалась сталь.

О воле! За тебе
рук не жаль.
Командир спіткнувся
об корінь
І вилаявся непідходящим словом.
Сон давив нас.
І хиталися, як в морі.
І так само просто
Розійшлися обіруч дороги
на перший бій,
Не останній,
І сосон
лапаті роги
Одступили на північ, за Київ,
і в чорний збилися рій,
Як на плані.

Знайомий звук на сніданок
— щодня замість чаю,
Замість хліба і сала,
яких немає.
— Одинокий вистріл,
і сотня рук
Автоматично леже стискає, і бистрий
метушливий, машинний тріскіт
Розбуркує дух заспаний.

Кулемети?
Що ж.
Не перші вони, не останні,
У розстрільню
Лягли комунари в рахманній,
у м'якій, у чорній землі,
як поховані.
Без пострілу,
стримані,
Дисципліновані.

І так само просто
Вперед
і певно
Одну митьоминучу мить
нависає, хитається
Павза.
І от — ущух кулемет:
— Одступають.—
Над ростом
Своїм комбат, як гігант, простягає мавзер.
Коротким ударом
збили
Білу заставу.
Чують білі:
ідуть комунари!
Піхота тікає,
у лаву
Кінноти шикується хмара.
Бачили й це
не раз. І знову,
У розстрільню знову лягли у рахманній,
У м'якій, у чорній землі,
як поховані.
— Не перший з кіннотою бій,
не останній.—
І ніхто не знав,
як це сталося,
Де прорвали розстрільню
і як підійшли
(Бо десятки ночей перейшли, як галас,
у очах, у вухах, зорінням знесилених).
Тільки з тилу, зсередини, спереду
простим прицілом,
як придорожну траву,
з кулеметів косили білі.

Ще візьмемо Київ
І вас розстріляєм,
кати!
Ваш час іде.
(Сонце вийшло з-за хмар).
Батальйона немає,
Комунари умерли,
Розцвітає над полем день.

Ряди за рядами —
ідуть
молоді
жити.

Мости за мостами
встають
із крові
убитих —

За той шлях,
за той день,
після бою.

За справу, що вмерли батьків батальйони,
по землі будуючи путь,

Ідуть,
ідуть,
ідуть
мільйони.

Земля
гуде
під ногою.

ОТЕЦЬ

Червоноармієць з батьком
балакав у сні,
Про колгоспи споривсь,
про посів у весні,
Про майбутнє, про світлі прийдешні дні.
— Ви помиляєтесь, батьку,—
сказав червоний солдат.—
Укупі сіяти, сіяти в лад
Селянських комун, незаможних бригад
У поле вийшов потужний ряд.

І батько кивав головою: так,
Я жив дуже довго,
я бачив, як
Мінилась земля,
зацвітав мак,
Як жито й пшениця буйніше росли
На вільній, на спільній, на нашій землі.

— Мій батьку, мій друже,
так нащо ж ви
Явились до мене тепер, неживий,
Мій батьку, мій друже,
так де ж ви були,
Коли ще жили
на оцій землі?

Я хочу вас бачити,
батьку мій,
У новім, у щасливім,
у нашім селі,
Але ви умерли,
з-під ваших вій
Дві мертві, холодні сльози потекли.

Що ж ви стоїте коло мене у сні!..

— Ви мертвий, ви мертвий

— ви не батько мені!

— Схаменися, сину,

аж ось рука,

Мозоляста моя, мужицька рука,

І я б до згоди з тобою дожив,

Коли б мене вночі куркуль не убив.

І все далі вперед простягалась рука,

Син за руку схопив,

— дерев'яна, суха,

Не стулялась, не гнулась батьківська рука.

Червоноармієць

прокинувся пітний,

На лаві прокинувся

коло стіни.

— Задеревеніла, негнучка

Приклад рушниці стискала рука.

КОМЧОТИ МАКАРОВ

Комчоти Макарову переломило руку барком артилерійської упряжки. З рукою на перев'язі комчоти утік із шпиталю, повів батарею на навчання.

Не в гуготі громадянських воєн,

Але сей рік, сьогодні, зараз

Вийшов у шерэг героїв

Партбюра секретар Макаров.

Стрілецьке поле. День,
Сорок ступнів цельсія в тінях,
Небо горить, як мартен,
Невблаганне, пекуче, синє.

З вихідного ринуть бійці
На землю. Плацма. Цілять.
Спиняється подих. Ціль
Коло центра кулі прострілюють,

Бо за лінією вогнів
Біля столу висока постать,—
Це сьогодні в полі комдив,
Грізний, любимий, простий.

Сигнал! Як суха гроза,
Під сонцем рокочуть вистріли.
«Мій наказ,— комдив сказав,—
Тій колоні, що йде у лісі,

Передайте: вона під вогнем
Кулеметів з правого флангу».
(Ординарець рвонув конем
Крізь бійців гарячу фалангу).

З-за столу встає комдив
І стежить оком частину,
Минає секунда... дві...
Двадцять п'ять... двадцять сім...
півхвилини.

І от комдивів бінокль
Не вбачає жодної постаті:
Де була колона — пісок,
Над піском розпечені сосни.

«Добре! — сказав комдив,
Слова зібгавши в жменю,—
Того, що частину вів,
Командира, сюди до мене!»

Перед ряд старших командирів
Шкандибає фігура похила,
В рукаві сорочка розірвана,
Лице — як сорочка, біле.

Висить рука на бинту,
Гімнастерка мішком. Без пояса.
Мовчання. Трудно і туго
Затремтів недужий голос:

«Не можу салютувати:
Перебив руку барок.
За відсутністю комбатра
Комчоти за комбатра Макаров,—

Щоб повести людей на поле
Зі шпиталю...» Непевний крок,
Поточився, як стиглий колос,
І упав на палючий пісок.

Над світом старим, мов стихія,
Ми нависли, мов мідна хмара,
Бо родяться в нас такі, як
Партбюра секретар Макаров.

ВНИЗУ

Тільки ми зможемо колись орга-
нізувати підземні теплоцентралі.
В них верстами горітиме вугілля і
само видаватиме силу нагора.
Вибійні молотки і врубові навіть
будуть непотрібні. За це б'ємось
у чорній норі.

Десь є трава...
Зеленим сонцем напоєна...
Зідхає за вітром, стелеться...
Вітровим виростає роєм.
Рай. Пирій. Світоселиця.
Така трава.

Але внизу — там нема трави,
Нема сонця — нема обрію,
Земної густої крові
Добувають вугільні герої.

Щоб та чорна земна кров
Горіла в Союзу жилах,
Щоб жили верстати, щоб на сотні верстов
Сіяли станції — соціалізму сила.

Соціалізму сила движе серця
Чорних людей углибу під землею.
Тисяча шахт — межі ними ця,—
Тисяча серць горить коло неї.

Тисяча серць у вічній ночі
Костить сирий одвічний камінь.
Ні хмар, ні сонця. Ламповий чин
Виображує чорне небо над нами.

В камінне небо уп'ялись плечі.
Вапняк і порфір розвірчує молот,
І креше кварц, і іскри мече,
Як дощ, жало сталевих долот.

Соціалізму сила движе серця
Чорних людей углибу під землею.
Тисяча шахт — межі ними ця,—
Тисяча серць б'ється за неї.

Б'ємось, щоб не бились наші діти
Внизу — щоб бути їм нагорі,—
Б'ємось за щастя людей на світі —
За це б'ємось у чорній норі.

І от одне починає битись
Скоріш, не в марші машин, не в такт
Працюють руки ще в тому ж ритмі,
І тільки серце — б'ється не так.

Десь є трава...
Зеленим сонцем напоєна...
Зітхає за вітром, стелеться...
Вітровим виростає роєм.
Рай. Пирій. Світоселиця.
Така трава...

Як легко і солодко. Швидше. Швидше.
Злітає серце під сонце д'горі.
Рука безладно в камінь тиче
Ще легше. Солодше леліє море.

Заснув би в ньому. І раптом вітер
Доніс до скронь сталевий скрегіт.
Ударив. І море з потом витер.
Метан! Це газ. Оце той легіт.

Спокійно. Люди. Усі на-гора.
Назад. Ні кроку. Уб'ю на місці.
У моїм забої газова гра.
Один за всіх. Усіх кроків — шість.

Ущухає гугіт. Врубні затихли.
Все тихше і тихше стає навколо.
Пітьма. І раптом у тиші стиглій
Ступила нога на зронений молот.

Іде. П'ять кроків — років п'ять
До щілини, де точиться їдь,
Ступив. І став. І ступив уп'ять,
І знову став. Не іде. Стоїть.

Обволікає душу синь,
Ласкає, шепоче: ляж, засни...
— Зірвав сорочку, на голову кинув
І знову ступив у смертельні сни.

Один крок до ключа смерті.
Заткнути. Замкнути. Але ноги не йдуть.
Замовк. Заник горизонт четвертий,
Пропало все. Зосталася путь.

І раптом упав. Упав на щілину,
Рве одержу, заткає, хапає ще,
Харчить, сопе. І знову полинув
У тихе море і в синяві щез.

Десь є трава.
Зеленим сонцем напоєна...
Зітхає, за вітром стелеться,
Вітровим виростає роєм.
Рай. Пирій. Світоселиця.
Така трава.

Соціалізму сила движе серця
Чорних людей углибу під землею.
Тисяча шахт. Межи ними ця,
Тисяча серць б'ється за неї.

Б'ємось. Щоб не бились наші діти.
Внизу. Щоб діти були нагорі.
Б'ємось за щастя людей на світі,
За це б'ємось у чорній норі.

І тисяча перше — теж б'ється,
На чорних руках лежить, мов дитя,
У могутніх грудях шахтарське серце
І тихо вертається до життя.

Встає. Випростує колосальні плечі.

БАЛАДА ПРО ОДНОГО ІЗ СТА

На заводі під час випробування
мотор-агрегату ротор почав рвати
з статора навої проводу. За кілька
секунд могли загинути тижні й
місяці ударної роботи. Комсомо-
лець І. кинувся навпростець між
численних кабелів виключати мо-
тор, його ударило струмом.

День.

Дванадцять годин.

Сімсот двадцять хвилин.

Сорок три тисячі двісті секунд.

День

один,

другий

день,

один за одним
дні
ідуть.
Сонце ронить секунди,
Об ванадій витерті,
Ходить сонце-корунд
об вал
— день
— Наздогнати і випередити! —
сказав
Ленін.
День наздоганяв ніч,
Ніч відставала від дня.
Цех обточував Річ
— Водяного серце коня.

Кіловат десять тисяч гнав
В генераторний агрегат —
Порогів горяних лав
Вернути силу назад.

Обід. Сон. Любов
Віддавала молодь в мотор.
Ні один з них не відійшов —
Їх було як один — сто.

Статор у спробній стоїть,
Недвижно ротор застиг у серці.
Мотор змонтовано. Одна мить,
Остання мить, що мотор мертвий.

Дано контакт. І загув струм,
Кіловат кожен — робоча струна,
Десять тисяч таких струн
Вигравають у серці — такого коня.

Та що за звук? Харчать груди,
Навоїв узду ротор рве.
Як уражені громом, заскніли люди.
За навоєм навій зриває і рве.

Ще одна секунда — і все пропало!
День! Ніч! День! Ніч! День!
Зриває кожен оберт металу.
День! Ніч! День! Ніч! День!
День,

Дванадцять годин,
Сімсот двадцять хвилин,
Сорок три тисячі двісті секунд.
Обід. Сон. Любов
Віддала молодь в мотор.
Ні один з них не відійшов.
Їх було як один — сто.

Кинувсь один із ста
У чагар електричних колій
Межи написи: «Смерть! Стань!»
Навпростець. І цех збожеволів...

...Стала секунда — століть міт,
Як поневолених через віки навала —
Літопис тисячі рук, рукопис тисячі літ,
Як історія людства — секунда стала.

Стала секунда — як той день
Восени, коли взяли владу,
Секунда стала — як та ідея
Років п'яти народилась у Радах.

І іде світом, сама як світ
Мільйонів ват у ночі синій,
І сяє вперед на мільйони літ,
І цей мотор — це її дитина.

Сорок три тисячі двісті секунд,
Сімсот двадцять хвилин,
Дванадцять годин,
день
один,
другий
день...

Сонце — круг карборунда,
Об ванадій витертий.
Обточує вал

— день.

— Наздогнати і випередити! —
сказав
Ленін.

...Це була — та секунда!..

Рука на рубильнику. Тріск.
Вилучає силу з струн
Нога над струнами. Іскра.
Оступивсь і упав на струм.

Гуде урятований цех.
Поволі мотор одгук,
На руках несуть — це,
Це те, чим сотий був.

Блідий лікар руку взяв
І завмер: з глухих глибин,
Як спомин зів'ялих трав,
Співала серця машина.

— Живий! І сну, і любови
Молоде тіло зазнає...
Вперед, хлопці. Будьте готові.
Революція не вмирає.

Дивіться: почався день:
— Сорок три тисячі двісті секунд,
Сімсот двадцять хвилин,
Дванадцять годин
 день.
 Сходить сонце-корунд,
 Об ванадій витертий,
 І обточує вал
 — день.
— Наздогнати і випередити! —
 сказав
 Ленін.

РИБАЛКИ

Під парусами лежать ловці,
І дно парує під парусами,
На морі штиль, і лінива синь
Полегом зелений обмилює камінь.

— Бунація. — Стиха сказав старший. —
Проте виходьте. Буде левант.
Як двадцять п'ять лебединих ший,
Впливає двадцять п'ять шаланд.

Ідуть на веслах: невесело це —
Важніють руки і спати хилить.
— Старшино! Слухай. Не пізно ще
Вернутись. Нема ні вітру, ні хвилі.

— Бунація. Правда. Сказав старий. —
— Але недобір. Недобір до плану.
— Греби, хлоп'ята! Воду рий.
— У морі гнатиме нас трамонтана.

— За Тендрою — бачиш — хмарка є —
Леліє, немов учорашня піна?
— Вона мені знак, мені знак дає —
Яка сьогодні буде година.

Гей, пожа! Стерно рипить у руці
Пожій. Завертає шаланда вліво.
Висипають сіть молоді ловці.
Орцій. Набирає вітру клівер.

Не раз і не два висипали сіть,
Насипали живим шаланду сріблом —
По борт, по вінця риба лежить,
Для братів, для робочих добута риба.

І от розібрався малий вітерець,
Покинуто весла, мов птиці —
Самі випливають шаланди на герць
За моря синяву границу.

І знов висипають, і моряний лан
Родить живосрібляні гори,
Де в борознах сплився зелений лиман
Із синьою хвилею моря.

Та борозни глибше заорює вітер,
Жене в буржуазні краї трамонтана,
Хитає шаланди, напружує сіті,
Збиває з зеленої грані лимана.

Спускай топселі. Керуй у вітер.
Варуйся, хлопці. На рифи бери.
Ще зима у воді. Ще зима на світі,
Ще навіть не провесна. Ще на апріль.

Налетів бурхайло, і пінна бруя
Шумує під прову, біжить у борінній
Путі, як плуг у чорних полях,
Заріпили стерна в холодній піні.

У море. Вперед. Нема вороття.
Летять картини за неба двері.
Від неба й до неба бурхайла стяг,
Чим далі і далі блигомий берег.

Блигомий берег потоп у бруї,
Над борт, вище борту бурують хвилі,
Чорніють неба кренні краї,
І стали сторч, і море укрили.

Ламає реї лихий борвій,
Шаланди шалаються, як старці —
— Спускай шпринтовий. Шматай. Рви.
— Клівер. Клівер держи у руці.

— Рятуйся, браття. Рибу скидай!
— Гуде забрати здобич море.
Вода воює — по самий край
Бухшриту здіймаються водяні гори.

— Орцій.— Крізь бурю реве старий.—
Чи пан, чи пропав — усе одно.
— Орцій! Додому. Орцій бери.
— Хто займе рибу, пушу на дно!

Орцій! По пояс у морі стоять
Ловці, налігши на клівер.
Через борт морозна пішла струя.
Орцій. Поворот. І знову ліво.

Блигомий берег блиснув на мить
І знову потоп у пінявій хвилі
— Орцій. На берег прову держить.
— Гребіть скільки є, скільки є в вас сили!

В піску, в мілині сичить шкафут
У воду. Попхай. Тягни руками!
Розриває м'язи кодоли жмут,
Коліна крає різучий камінь...

Живі. Удома. Але старший
Не дає. Збирає негайні збори.
Похилились голови з кляклих ший,
Стоїть старий і мовчить суворо.

— На кого працюєте? На куркуля?
— Герої, що в море улов скидали?
— Виходь наперед. Просто руля.
— Пиши у список. Чого ж ви стали?

— Чи ви забули, хто ви є?
— Чи ви забули, хто є за вами? —
Мовчить. І вечір з моря встає,
Кладе багрець на причальний камінь.

Пливуть верхів'я

в синім плесі неба,
Накупчуючись, хмари зачіпляються за крони
І, розійнявшись, пливуть,
пливуть потоками

У теплий південь
Вогкі ешелони.
Нерухомо ростуть дерева.

Як чорні цифри, незчисленими рядами,
По вінця повні,
водозбірні цебра.

Прийдуть вітри — гуляють до лісів,
Сокочуть птиці, веврики несуть

В сутемні дупла
кедрові горіхи в стіс,
Але внизу дзвеніння, дзизкіт, скрегіт, спів,
Лісовики — ми ріжемо ліс.

**З числа стає нам громадянин-кедр.
Підводимо під нього кругову.
Коротка пісня**

лісових катедр —
Професор тихо валиться в траву.

Як чорні цифри,
По вінця повні ще стоять колеги,
 водозбірні цебра,

Внизу
дзвеніння, дзизкіт, співи, скрегіт,
І відкривається екран ясного неба.

Це вечір тихий,
це в Донбасі ллють чавун.
Вечірнє сонце,
як вогненне горно,
Горить
і шлаком заливає шлунок
З захмарних форм,
струмить у яму чорну.
Чавун просвічує крізь хмари.
Це вогонь.
Товаришів вогонь —
всесвітове багаття.
Його в прозорі пальців,
трудових долонь
Щовечора
з усього світу
бачать наші браття.
Пливуть плоти
блакитним Доном неба,
синьою Волгою
і голубим Дніпром.
Лісів глицевих
вирубані ребра
Пливуть на південь,
сплетені
плотом.

Шабаш!
Як пахне тепле дерево.
Горять під казаном
тріски,
Товариш в руки
дерево бере
І розглядає,
як воно росло,

Як буде плисти
і гойдатися плотом,
Смолу, що засльозилася, як скло.
Вкидає знов
у жар під казаном.
І над усе ліса́,
над домнами ліса́,
Ліса́ над цехами,
над нафтою ліса́,
Увесь Союз — в лісах.
Ми ріжем ліс,
але ростуть ліса́.
З лісів,
як сонце з сніз соснових,
із хмари пилу, свіже, як пасат,
Встає лице великої будови.

ПОРТ РАДЯНСЬКИЙ

Пахне смолою, дьогтем, олео-
нафтом. У сутемряві виростає на-
че підземний гуркіт заводів.

За місто
тихо ллє
олеонафт
Сумирні —
за вогнів далекий фрахт
Та за вечірній...
Заклик гусей —
за свіжі, темні
хмари:
— Як ремнів свист,

Як шатунів
 ландшафт,
Той запах давній...
Друг. Брат. Комуніст.
 — Олеонафт!

Перейдуть марти,
 квітні розцвітуть,
У плавні
 висіє бавовну
 травень,
Верстатиме потужну
 жовтень
 путь
В індустріалізованій
 державі.
Смола і дьоготь, пек, олеонафт,
Нагрітий на валах блискучих пароплава,
коноплі, курява, канати —
 фрахт
Морів далеких,
 парусів;
 держави
Робочої до всіх портів
 у світі
 делегати.

О аромати
 порту —
 агітатори
 портів!

Ідеє,
 вплетена
 у лантухів текстури,
Наллята в нафту,
 заритмована у спів

Лебедок з зерном,
у барил басовий гугіт!
І по чужих,
ще поневолених
портах
У темні
вечори,
У травні —
як ремнів свист,
Як шатунів ландшафт,
той запах давній...
Друг. Брат. Комуніст.
— Олеонафт!

ПОЗА
ЗБІРКАМИ

* * *

Виє вітер,
Небо очі змежило.
Ніч.
Зав'янули літом
Батько й сестра.
Ой, ще до ночі рано, ще в небі спав сніг.
Прокинувся вітер,
І рве, і никає.
Кимає у грудях моїх.
Це ти плачеш, тату,
На сніг тебе вигнало з хати.
Це твоя перша сльоза
Лиже руки мої безсилі.
Назавше.
Як довго нема його.
Вечір.
Вечеря холоне.
Сьогодні і вчора
Не прийде, не хоче.
Розкинув спрацьовані плечі.
І батькові очі
Пісок залізний поглинув.
О, доки плакатимеш, мати?

Я знаю.
Замерзло.
Загасла ніч,
Виє вітер,
Небо очі змежило.
Ніч.

1921

БАЛАДА ПРО ТРЬОХ ХЛОПЦІВ

— В мене ідея. Світ завоюю я
І підкорю собі ідеєю цією.
— Я зіб'ю грошенят. Куплю рояль
І оженюся з милою моєю.
— Я українець. Я счиню повстання
І визволю країну з-під царя!
І троє знов зустрілись на світанні,
Коли свободи сходила зоря.
Учений був у другого в загоні,
Всі троє бились за Вкраїну-матір
(Двоє за білу, третій за червону)
І цілий день в степу ревли гармати...
— Над вечір третій був у тих в полоні.
— Товариші!...
— Я розстрілять тебе велю, собако,
За слово це!
— Стривай лиш, він невинний, може,
Іване, як ти... ти попав у розбишаки,
Ти ж українець був? Мовчиш?
Мовчання не допоможе...
І «зрадника» закопано в степу,
А «вірні» повтікали за кордони
І коли братню степ ввісав ропу,
Вони вернулися. Тепер вони «червоні».

1923

* * *

...Ввесні
їхати в Київ вечірнім
(станція; вогкі вагони)
мов у столітнім сні
сичить — 104
ясокорі шумлять, снить потяг про
те, що ген! за полями онде
у синедалі сумирній
з берегів
 виходить
 Дніпро.

1926

РОБОЧИЙ

Ви мене не бачите.
 Моя голова
ще ранішнім
 сповита
 димом.
Мої ноги вгрузли у вугіль,
 і ваша трава
не росте під моїм
 жимом.
Ще я стою рачки
 і від гроз
 у груди
 і від океанів
 у коліна
 вимок.
Але м'язи мої, як сталь,

і серце,
як алюміній.
Я на мапі світовій став
і стер
меридіанів
лінії.
Я суходоли
соком своїм наснажив,
я в руки голі
взяв
важіль,
що ним я переверну
землю.
Кров горить мені,
в мене жар,
у гарті
сімсот ступнів цельсія гатить
у вісімсот атмосфер,
я — пожар,
і полум'я своїх партій
я в ваші сенати
впер.
Я — творець,
і є край,
де тільки моя — сила,
де мої — залізо і сталь.
Це — мої проти вас крила.
Він росте, мов
над океани міст,
з ним моя росте сила,
він росте, він росте,
і ріст
його — це
ваша могила.
Я — Паливода
ваших легенд,

Я — Вернигора
 ваших
 дум,
Я ваше право
 розіб'ю
 вщент.
Я вашу державу
 розідму
 в дим.
Гей — казки ваша правда.
 Гей! —
Я уб'ю вас
 і сліди і слова
 з книг витру.
На фосфаті
 ваших костей
проросте
 нова
 історія світу.
1930

СЕСТРА

(«Загальний зошит»)

— Майку! —
м'яко мовила до мене сестра,—
Хочеш — подивись оцей мій зошит —
реферат з історії слов'янства
(я здавала в другому семестрі),
і Кульбакин, хоч кривився трошки,
Але все-таки поставив сам: дванадцять.

Синій зошит; зламана рука
Сестрина і атрамент зелений.

Розділ перший: «Смерд сильніший од смерти».
Розділ другий про письмена дивні:
«Ти подвигни многе силне вуйсько
Заведи йо на єзера руивні
Пак засієдни у горіє зеленой».
Розділ третій: як Валер і Бубі
вийшли ввечері над море.
Перед ними Балтика темніла,
Дош далекий крапав з вест-зюд-весту,
За дощем — Німеччина мила.
І Валер сказав до Бубі: слухай.
Темно. Ніч. Але десь б'ється Руді.
Може, б'ється ще з рушницею, а може,
б'ється десь за ґратами в'язниці.
І четвертий розділ: лист від Руді,
пише він: «Коли ми скинем Круппів,
Таню, приїзди до мене в Ессен,
essen, trinken, lieben, glücklich leben. *
Ніжно тисну твою бідну руку,
Зламану в плечі — і от на небі
Чеше гребінь ґрат твого волосся пасмо...»

І я скрикнув: — «Таню, це фантасма,
не історія це,
а маріння хворе;
Руді не писав листів до тебе
і не знав ні слова по-українськи.
Це — поезія —
і от нема ні краю,
ні спокою — безконечний розмір...

— Брате, ти не бачив розділ п'ятий,
розділ п'ятий і останній.—
І ввела мене в свою кімнату.

* Їсти, пити, любити, в щасті жити (нім.).

Темно. Порожньо. Пусті стільці і лави,
І нема нікого.

— Таню,
в чім же справа? —
Прихилила голову до мене
І сказала тоскно і протяжно.
— Ты не видишь? Ма-альчик!

О, я знаю, я згадав — ти вмерла
В двадцять літ, не відавши любові,
Сестро люба, ти, що так любила.
В цій кімнаті бідній і зимовій
Твоє — бачу, бачу, бачу твоє тіло.

Я збудився. Вечір у вікні хороший.
У руках старенький синій зошит.

1933

ПІСНЯ ЧЕРВОНОЇ КІННОТИ

Багато є кіннот,
Червона одна,
від тупоту копит
по європах луна.
Шабля до шаблі,
плече до плеча,
серце до серця,
і кінь до коня.
Ніхто нас не спинить,
ніхто не поборе.
За нашими спинами
порох історії.
Ковалю! З-під коня наконь,
Ткале! Від сукна наконь.

Моряче! З судна наконь.
Робітнику! Куй коня, сідлай коня, наконь.
П'ятикутня зоря — знаком
над конем.

Однаково
Наш буде, наш буде, наш буде день.
З днів буденних, з буденних людей
буде один
небуденний день.

Однаково
Наш буде, наш буде, наш буде день.
Наконь.

Рушницею, шаблею,
Шерегом, лавою,
Танком і авіом,
Честю і славою,
Багато кіннот є,
Червона одна.
Серце до серця
і кінь до коня!

1933

ЛАБОРАТОРІЯ

КОМУНА

Ти думаєш — що то Комуна:
Був ринок — а буде казарма?
Ні, друже: Комуна —
це місто, як море, як гори,
Таке біле і таке широке.
Боїшся, що буде в Комуні сумно,
В суботу не буде церковного дзвону?
Ні, брате! Під дзвонів червоні пеони додому
З роботи підуть комунари.
Дівчата на лавах лузатимуть соник,
А люди — як поле пісень і пшениці.
Над ними білі крила небесних будівель,
Обличчя мов сон... чи секунди... чи птиці.
Рудокопи — поети, матроси — лірики моря.
І ти так само її шукатимеш зором,
І серце злеліє зорею — падучого птаха
Серед сотень і тисяч сліпих — для тебе
Око в око — солодким жахом.
То під величним вечірнім небом
Пізнає кожен, кого він хоче так ревно.
І, дивно, навіть — у хатці —
під самісіньким дахом,
Прочитає хтось мій розмір древній.

1921

РЕМОНТ ЗЕМЛІ

Збудив залізо: встало і іде.
Ногами потяга переступає степ.
Летить над лісом,
Шрубом вкручується в плуг,
І дзвюкає підковою. У рудень рук
Не вистачає на великий вигруз.

Заводить воду у завод,
Засвічує — і от вода горить,
Трубить в турбінах, наливає порт,
Де пароплав на якорі стоїть.

Як літери електрики, як ліхтарі,
Стоять слова над мапою Союзу
І світять. І в льодовий ріг,
В полярне поле увіходять люди...

І пише в книгу піль за твором твір
Колишніх і теперішніх пшениць,
На гори сходить і вбачає з гір
Шпилі прийдешніх світових столиць.

Місця високі віддає для міст,
Для рік ревущу позначає путь,
У піскову пустелю тисне ліс
І сонце — у болотну каламуть.

І п'ятикутню в душу вдушує печать,
Де серп і молот — тільки древній символ.
Прадавніх зброй співають і ячать,—
арцимашин забута рима.

То в думання заходить, як гігант,
Що зародився сам із думання й борні,
Не Александер, не Наполеон, не Кант,
А слюсар по ремонту на землі.

ПЕРЕДЧУВАННЯ

(З. Р.—М. Рільке)

Я як прапор, оточений далями,
Передчуваю вітри, що йдуть і переживаю.
А речі, що долі, ще не задрижали,
Двері ще замикаються тихо,
в камінах тиша німая.

Вікна ще тремтять, ще важка полягає курява.
Але я вже знаю бурі — і я хвилююсь, як море,
Випростуюсь широко
і сам у себе впадаю.

І знов одкидаюсь
і от самотній маю
Серед великої бурі.

ДОДАТКИ

ПЕРЕДМОВИ ДО КНИЖОК ПОЕЗІЙ

ДО ЧИТАЧА

(Передмова до кн. «Збірка вибраних віршів», 1930)

Нема порядку, щоб поет писав передмову до своїх віршів. Але ми порушили вже стільки традицій — порушимо ж і цю.

Ці вірші про любовний сад природи є лише одна з книг мого життя. Я кінчив її, мені здається, що я її скінчив.

Друга книга допіру почалася. Її перший розділ — вірші про Комуни — виходять окремо. Байдуже, що ті дві книги писалися одночасно — бо перша з них умирала, а друга народжувалась.

Як Лютер Бербанк, я плекав першу, оцю книгу. В галуззя, листя і кору словорослів я ловив хлорофіл неголосних, заглушених променів звукового сонця. Я виростив яблука, що мали смак дієзу, і кактуси з тріольним соком. Так скінчився сільськогосподарський період моєї творчості і почався період індустріальний. Замість вирощувати звукові сади, я спробую перетворити звукову енергію на електричну. Коли звук мій замовкне в скляних стінах елементу і почне крутити якорі — я виготую другу — і останню — книгу вибраних віршів.

Майк Йогансен

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

(Передмова до кн.: «Поезії», 1933)

Як усякий сильний поет, я написав багато слабих віршів, чимало середніх і небагато сильних. У цій книжці я зібрав усі. Читаючи її, ви перейдете від стихійної революційності юнацьких літ через манівці романтики чистого слова до балад активного учасника великої соціалістичної будови.

ЛЕДАЧИЙ АВТОР

(Відповідь на анкету «Універсального журналу», 1929)

Писав хороші вірші й погану прозу до 1928 року. В 1928 р. отямивсь й почав писати хорошою прозою. Не перемінивши своєчасно прізвища на «Грецюк» або «Стецюра», бисть замовчан від щирої української критики. Уперше став відомий і проклят людьми як редактор кіно-написів. Написав укупі з Юртиком сценарій «Звенигора» і бисть старанно замовчан. Бисть обікраден многократне і многообразне від багатьох поетів. Сам, будши чоловіком ледачим, не управився нікого обікрасти. Ні одного твору свого не опрацював, а писав одразу начисто, керуючись принципом економії часу.

Прийоми творчості дуже оригінальні й чудернацькі. Творю, сидячи коло столу і вмочаючи перо в атрамент. Пишу на чистому папері. Органічно не можу писати на повістці з житлокоопу, що мене позивають у суд за неплатіж грошей. Найбільшого натхнення зазнаю в сонливому й голодному стані. На протязі одного друкаркушу управляюсь прогризти два чубуки від люльки. Поголившись пишу елегантно, а неголений пишу могутнє.

Із чого читач може справедливо заключити, що зараз у мене вуса виголені, а борода росте.

Майк Йогансен

Примітка редакції «У. Ж.»: За останніми відомостями, Майкову Йогансенову бороду знову поголено. Редакція.

АВТОБІОГРАФІЯ МАЙКА ЙОГАНСЕНА, *того Йогансена, що оздобив прологом, епілогом та інтермедіями 133 книги «Літературного ярмарку»*

Син Гервазіуса я, Майк Йогансен,— прямий нащадок діда свого діда, що був писарем у селі Екау Митавської губернії,— перші свої вірші вирізав ножом на дверях льоху. І, хоч опускалось коріння мого генеалогічного дерева в сиву запорізьку старину, все ж перші вірші свої я, Майк Йогансен, вирізав на дверях льоху німецькою мовою і, мавши вже 9 літ з дня народження, дуже розумно філософствував там про старість і смерть. Проте, не дивлячись на це, я ріс і ріс вгору і маю тепер один метр і 44 сантиметри заввишки.

Дід мого діда був, таким чином, за писаря, а мати Ганна Федорівна Крамаревська була старобільська козачка, що дід її діда не був у дружніх стосунках із Тарасом Бульбою і разом з ним не ясирував українських дівчат до Кафи і Стамбулу, до Килії й Козлова. Отже, це було у віки, коли, за словом поета, на Україні «ревіли гармати» і коли безрукий Сервантес,— ім'я котрого Мігуель записане незабутніми літерами в анналах історії людства,— писав свого незабутнього Дон-Кіхота Ламанчського і плакав, згадувавши у самоті днів своїх турецькі каторги. Мігуель Сааведра Сервантес плакав, згадувавши турець-

кі каторги, і сестру свою полонянку донну Анну, і чубатого друга свого Грицька із далекого невідомого йому краю — з краю України. І, згадувавши їх, Мігуель Сервантес Сааведра зідхав тяжко і думками своїми летів кінець світа, у той кінець світа, де гомоніла пишна Візантія і де слалась країна козаків і каторжан — Україна. І ось тут, у цій країні, у хаті кінець столу сиділа в задумі українська жінка, ждавши і ніколи не дождавшись козака Грицька, свого мужа і, водночас, найбільшого друга найбільшого з людей — Мігуеля Сааведри Сервантеса. Але вона не знала ні найбільшого із людей — Мігуеля Сервантеса, як не знала вона й долі Грицькової, що, будучи дванадцять разів втікачем із турецьких каторг, зазнав, зрештою, лютої смерті, посаджений на криваву палю. Українська жінка, що кінець українського столу, — сиділа низько схиливши голову. І десь у другому кінці світу так само сидів великий Мігуель Сааведра Сервантес. Вони сиділи печально і думали багато печального. І сльози їм поволі котились з очей. І от в цей час молодий Грицько, син Грицька Скараного, запаливши в Стамбулі козацькі вогні, розбивав ґрати у гареми й в'язниці. І коли він уже летів назад на Україну, оздоблений якнайкращими квітами — гроном бранців і бранок, — в душі його і в серці запалали враз дивні вогні. А чорноока бранка, сидівши серед ночі в козацькім човні і світивши йому тоді ясним і прекрасним сонцем, сказала йому чужою, але чудовою мовою: «Любий козаче, я, донна Анна Сааведра. Я люблю тебе, скільки любити може сестра великого із найбільших, сестра Мігуеля Сааведра». І віддала вона йому свою руку і своє серце. І звідціль пішов мій, Майка Йогансена, рід по лінії моєї матері. І ось я, Майк Йогансен, стою своїми двома ногами і росту разом із трьох європейських культур, я, що дев'яťох літ з роду написав свій перший твір німецькою мовою

і що свій останній твір присвячу своїй, колись вільній в майбутньому, голубій і прекрасній Іспанії.

Тепер мені тридцять літ, я молодий і здоровий. Палю люльку, маю прозоре серце і ясні очі. Я не ношу ніяких окулярів, ні ультрамаринових, ні кольору індійського індиго. Мій фах — грати у теніс, більярд і інше. Це інше і є те все, що останеться після мене, коли я, вмерши, не буду спроможний грати ні в теніс, ні на більярді.

Отже, я, Майк Йогансен, умру в 1942 році і, оселившись в царстві тіней, буду вести розумну бесіду з Гезіодом, Гайне і Мігуелем Сааведро Сервантесом. Але я буду з ним говорити українською мовою, бо вірю, що наша квітчаста батьківщина є діамант у гроні вільних народів світу. І ще я скажу там, у царстві тіней, що я, Майк Йогансен, був при житті і залишусь по смерті одним із кращих поетів української оновленої землі, що я, вовік невтомний, словом і ділом ніс призначений мені прапор гордо і високо. І скажу там також, у тому царстві тіней, що я, будучи поетом, сценаристом, романістом, лінгвістом, новелістом, автором граматик, поетик, словників, численних перекладів із мов усіх народів світу, в середині життя свого написав також і великі коментарі до коментарів великого філософа Авероеса і тим ще раз убезсмертив своє ім'я.

Так ішли дні мого життя, Майка Йогансена. Це все, що я, син Езопа, міг сказати, підвівши голову од своїх многотомних і тяжких трудів. Амінь.

АВТОБІОГРАФІЯ

Майк (Михайло) Йогансен народився 1895 року в передмісті Харкова 16 жовтня старого стилю. Батько був учителем німецької мови Gervasius Johannsen, він

був син волосного писаря в селі Екау недалеко Мітави. Мати Ганна Федорівна Крамаревська, дочка рахівника, з роду старобільських козаків. Народився М. Йогансен з тієї причини, що майбутній батько його Гервазіус Йоганнсен, уникаючи військової служби, спішно поступив на посаду учителя німецької мови (хоч сам був історик) у приватній харківській гімназії Філіпс. У Харкові Гервазіус Йоганнсен випадково познайомився і одружився з Ганною Крамаревською, і скоро народився з тих причин Майк (Михайло) Йогансен. При народженні доктор Спадені Ромуальд рекомендував назвати хлопця Югуртою, чого, на жаль, не зробили.

Славнозвісних людей у роду не було, коли не рахувати баби письменника з батьківського боку, що була жінка дуже хазяйновита, тож, ідучи на базар, брала з собою дві кошівки. В одній кошівці вона несла на продаж брюкву та сельдерей, а в другу збирала по дорозі маленькою лопаточкою коров'ячий та конячий гній, яким надалі угноювала город. З свого боку, Гервазіус Йогансен був відомий у Харкові як дуже хороший учитель німецької мови. Що ж до матері, то від неї М. Йогансен дістав у спадщину «...Die Vrohnatur and Lust zum Fabulieren» *, а також фотографічний портрет Шевченка, гостроносий профіль і блискучі очі.

Учився Майк Йогансен вдома, а далі в казенній гімназії. Батько удосконалював німецьку мову його й сестри його Тетяни в той спосіб, що садовив їх обіруч себе й примушував читати «Фавста» Гете. Це він називав «грати в архангелів», залишаючи собі роллю Савофа.

У гімназії М. Йогансен учив тільки математику, а інші науки постигав з читання усіляких книжок. При-

* Скромність і нахил до творчості.

страсно любив грати в футбол, хоч був на зріст малий і слабосилий. Бувши в гімназії, не пив, не курив і не знав жінок.

Далі учився в університеті, заробляв собі на всякі потреби гроші репетиторською роботою. Був на класичному відділі філологічного факультету і скінчив його в 1917 році. Читав гносеологів-філософів і авантурні романи. З 1918 року провадив голодне життя аж до року 1922-го — вкупі з батьком садовив картоплю, й нею живилася вся сім'я. Почасти в результаті цієї одноманітної їжі вмерло троє з шести душ сім'ї, а саме батько, брат і сестра. З 1918-го ж року уперше зацікавився політикою і почав читати марксистські книжки: читав Плеханова, Маркса, Енгельса, Кавтського, Гільфердінга, а далі переважно Леніна. Весь час учителював, а далі переїхав до Полтави, де, живучи в нетопленій хаті всю зиму, пройшов словесний відділ, склав за нього іспити в Харкові (але диплома не вибирав) і дістав доручення читати історичний курс української мови на Полтавському філологічному факультеті. Після того з перервами викладав у Харківському ІНО.

Уже бувши гімназистом, писав вірші — російською і німецькою мовою. Ці вірші автора не задовольняли і були спалені купно щось у 1916 році. Року 1918 почав писати вірші українською мовою і знайшов, що вони виходять природніше.

В 1920-1921 році були надруковані перші вірші: в збірникові «Жовтень» і в окремій книжечці «Д'горі». Склавав маніфеста для збірника «Жовтень» («універсал») у конструктивістському дусі (Коряк переправив відповідні місця, і цей маніфест став інакший — з формального став переважно агітаційним). У «Шляхах мистецтва» знову писав «конструктивістські» статті, будучи абсолютно незнайомим з тодішнім конструктивізмом і вкладаючи в це слово свій зміст.

На зборах літературної організації (установчих) пропонував примкнути до футуристів (рік 1920-ий,) але скорився більшості. Був одним із фундаторів «Гарту».

Ввесь час перебував у «Гарті», (хоч) почував хибність того погляду, ніби література «організує» людей, але, будучи дисциплінованим членом «Гарту», у друкові не протестував. Після розпаду «Гарту» був одним із фундаторів Вапліте і перебував там аж до розпаду цієї організації, хоча не раз сварився з керівниками її, головне на тему про роллю футуризму; конкретно, мало не вийшов з Вапліте разом із Слісаренком, обстоюючи Бажана і Шкурупія...

Написав книги віршів «Д'горі», «Доробок» і «Ясен», що закінчується друком. Написав книжечку слабеньких оповідань («17 хвилин») і добру прозу «Подорож філософа під кепом» та «Подорож доктора Леонардо етс». У протилежність загальнопоширеному поглядові ніколи на ділі не обробляв віршів, а просто бракував чи пускав у друк. Узагалі на свої вірші дивився як на юнацькі спроби. Дальшу поетичну діяльність мислив собі в іншому плані, а саме — замість туманного романтизму намірявся дати яскраві образи «речей». Задумав філософський роман «Майборода» й довго збирав матеріали. Написав (укупі з Юртиком) кіносценарій «Звенигора» (надалі змінений і поставлений Ол. Довженком), а також сценарій «Марево землі». Написав і надрукував «Фонетичні етюди», книжку «Як будується оповідання». Написав 3/4 тексту оперети «Мікадо» і реву «Алло на хвилі 477». У році 1925—1926 вивчився англійської мови і надалі прочитав дві тисячі книжок цією мовою.

І у віршах своїх, і в прозі, і в теоретичних статтях неуклінно старався підняти українське слово до європейського рівня. Не дбав за гроші, і не дбав за славу, і не шукав дешевих ефектів.

Майк Йогансен

ПРИМІТКИ

За життя Майка Йогансена було видано дев'ять книжок його віршів: «Д'горі» (1921), «Революція», «Крокове коло» (обидві — 1923), «Пролог до комуни», «Доробок» (обидві — 1924), «Збірка вибраних віршів», «Ясен» (обидві — 1930), «Балади про війну і відбудову», «Поезії» (обидві — 1933).

Здавалось би, в основу нового видання треба покласти найбільш повне прижиттєве видання «Поезії», яке в певній мірі мало й підсумковий характер і, отже, несло в собі «останню волю автора».

Однак ми відмовилися від цієї думки, і найперше тому, що автор у вибраному зробив ряд невиправданих композиційних перестановок, дуже неточно податував ранні вірші, а також багатьом віршам дав нові назви. Ми пішли іншим шляхом. Отже, подаємо твори за збірками. Книжка «Доробок», що ввібрала в себе попередні книжки, стала «поезії книжкою першою», оскільки збірка «Ясен» означена самим автором як «поезії книга друга». Третьою стала «Балади про війну й відбудову»; тут вміщено й балади з попередніх книжок, але в переважній своїй частині вона містить нові вірші. Три книжки: «Революція», «Пролог до комуни», «Збірка вибраних віршів» мають тематичний характер і нових поезій не містять.

У підсумковій книжці «Поезії» (1933) кілька віршів, у тому числі такі провідні, як «Комуна», «Ви, що не знаючи мети...», «В грому гармат і співах криці...» випали або потрапили до книжки у докорінно переробленому вигляді, і тому для віршів такого типу довелося створити розділ «Лабораторія». Окремим розділом йдуть також вірші, що не входили до книжок.

Було б необачно твердити, що цими речами вичерпується поетична спадщина М. Йогансена. Це те, що на сьогодні розшукано. Цілком можливі нові знахідки віршів і перекладів, особливо з написаних між 1933 і 1937 роками, коли нові твори поетичні вже не видавались, а письменник основну увагу приділяв творам для дітей («Старий вепр», 1936), нарисам («Кос-Чагил на Ембі», 1936) та оповіданням («Джан та інші оповідання», 1937).

Книжка віршів: «Доробок», в-во «Червоний шлях», 1924. Має розділи «Хмар руїни», «Скоро форте», «Кроковее коло» та «Комуна», які досить точно відтворюють зміст перших книжок, але розташовані в ній в іншій послідовності. Слід зазначити, що з першої книжки знято посвяту «Святиться Лі Єдиній», а з другої епіграф: «Кроковее коло Вище тину стояло, Много дива видало» (Пісня). Особливістю книжки «Доробок» є відсутність дат під віршами, можливо, тому, що це застережено підзаголовком на титульній сторінці: «Речі 1917—1923 р.» Пізніше, в книжці «Поезії», деякі з цих віршів податовано, але не точно, інші — вміщено під новими назвами. Але й серед них найраніша дата — 1920. Із книжки «Д'горі» не передруковано лише один восьмирядковий віршик: «Ти кажеш: небо — то є поле, а хмари — білі коні бога», справді невдалий, з якимись неясними релігійними асоціаціями. У даному випадку — виконуємо волю автора.

Вірші, що ввійшли до перших книжок, друкувалися протягом 1921—1925 рр. у періодичних виданнях, у збірниках «На сполох», «Штабель», «Жовтень» (всі — 1921), у журналах «Шляхи мистецтва», «Червоний шлях», «Нова громада», «Глобус», «Знання», в додатку до «Вістей» — «Література, наука, мистецтво», в «Ленінському декламаторі», у хрестоматії «За 25 літ».

КНИЖКА «ДОРОБОК»

«У дахів іржавім колоссю». Вперше опубліковано у зб. «На сполох» (1921). Тоді ж у кн. «Д'горі». В кн. «Поезії, 1933» вірш вміщено під заголовком «Бандити наступали на місто».

«Місяць». Послідовно друкувався у зб. «Д'горі» — «Доробок» — «Поезії, 1933». Останній вірш має підзаголовок «Богам і білим кінець» Час написання — орієнтовно — 1922 р.

«Посуха». Вперше опубліковано в альм. «Штабель» (1921). У кн. «Поезії, 1933» має позначку «1921. Голод».

«Рондель». Вперше опублікований в альманасі «Квартали» (1924). У кн. «Поезії, 1933» має підзаголовок: «Матроси — лірики моря». Метафора є автоцитатою із вірша «Комуна» (1921).

«Скоро forte». Вперше опубліковано в ж. «Шляхи мистецтва», 1921, № 2. Вірш дав назку збірці.

«Голод». Вперше опублікований в альм. «Штабель», також у зб. «Доробок», «Поезії».

«Осяяний осені синіючий сон». Присвячено 4-й річниці Жовтня. Уперше опублікований у зб. «Кроковес коло» (1923). «В безмежних дикучих полях». Дикучий — характерний для словотворчості М. Йогансена неологізм.

«Дощ». Вірш має посвяту «Моїй Латвії». «Wadzi sirsnin (латис.) — «Послухай-но, серденько».

«І знову йду на провесні полями». Вперше — у зб. «Доробок»

«В полях пісень співатимуть баюни». Баюн — співець (від баяти). Можливо, ремінісценція зі «Слова о полку Ігоревім»: Баян — баюн.

«У глиб, у груди, в дикий ґрунт», вперше опубліковано в ж. «Глобус», 1924, № 12. Корунд — твердий мінерал.

«Весна». Вперше опубліковано в альм. «Квартали». «Потяг вривавсь у сніг», вміщено вперше в ж. «Червоний шлях», 1924, № 3. Як і інші вірші, друкуємо за зб. «Доробок».

«Пісня». Уперше — в ж. «Червоний шлях», 1924, № 7.

«Дві тисячі літ були б ви богом». Перша публікація — у додатку до г. «Вісті» — «Література. Наука. Мистецтво», 1924, № 5. «У храмі стояв би ваш мідний геній» в даному контексті — ідол.

«Революція» — уперше в зб. «Крокове коло», тоді ж в зб. «Революція», в рос. перекладі в «Антології української поезії в руських перекладах» (1924). Поема датується 1922 р.

«Комуна». Вперше фрагменти з поеми друкувалися в додатку «Література. Наука. Мистецтво», 1923, № 5 та в ж. «Нова громада», 1923, № 5—6. Друкуємо за текстом зб. «Доробок». Пізніше автор переробляв поему, вставляв нові розділи, написані значно пізніше від часу її опублікування.

Розділ XIV, «Метемфісис». Тут «обіграно» прізвища відомих українських поетів, соратників М. Йогансена, — М. Хвильового (починав з поезії), П. Тичини, В. Еллана-Блакитного, В. Сосюри. Давньогрецьке метемфісис (метемсіхос) означає «переселення душ», проповідуване деякими античними мислителями.

КНИЖКА «ЯСЕН»

Книжка віршів «Ясен», що вийшла 1930 року в Харкові у Державному видавництві України, охоплює творчість 1925—1929 років і має чотири розділи: «Прокламації», «Балади», «Зілля», «Любов» і містить 35 віршів. У кінці книжки додано примітки М. Йогансена, які тут подаємо з деякими поясненнями та уточненнями (в дужках).

Вірші від 1925—1929 року. Закінчують юнацький період. Писані майже всі вночі і всі одразу начисто. Зміни і скорочення (головні) зазначені нижче.

1. «На вулиці шукаю сутінь...» — Надруковано у «Вапліте» («Вапліте», альм. 1, 1926 під назвою «НЕП»). У книжці «Поезії» друга строфа має іншу редакцію:

Тоді з крамниць зростає корабель
І розриває туманів керею,
Угору парус рветься, як орел,
На стовбурах напружуються реї.

2. «То город-дощ, холодний і зелений». Надрукований у «Літературному ярмаркові», 1929 р. (альм. «Літературний ярмарок», 1929, кн. IX).

3. «Ринав останній генерал». Ніде не друковано. (Насправді — під назвою «Згинався останній генерал», ж. «Червоний шлях», 1925, № 3).

4. «Колись рушніці калиновим соком...» Надрукований у «Червоному шляхові» в 1927 році (Насправді, під назвою «Панейренея» (Всезагальний мир.— С. К.) надрукований у журналі «Вапліте», 1927, № 1).

5. «Я — це ти...» Надрукований у «Селянці України» в 1928 р. Тема: Спілки робітників і селян. (У кн. «Поезії» — під назвою «Спілка»).

6. «Потяг врізався в сніг». Друкований у «Доробку». Тема: 1920 рік. У «Доробку» зіпсований друкарнею. В нашому виданні цей вірш у виправленому вигляді вміщено в розділі «Доробок».

7. «О, гуркіт потягів вночі» (I, II). «І все ж таки...» Уривки з довшого вірша, надрукованого в газеті «Комуніст» на десятиріччя радянської влади. (Тут подаємо вірш повністю за текстом книжки «Поезії», під назвою «Слава»).

8. «У ліжку нидіє боєць». Про Еллана. Написано під час його хвороби, за кілька місяців до смерті (грудень 1925).

9. «Не падав сніг, а сонце стигло» Друкований у «Червоному шляху» у рік смерті Еллана (1925). (Насправді: в ж. «Вапліте», 1927, № 1, під назвою «Похорон»). Вірш датовано 1925 р.

10. «Цвілі суніці з-під листків». Друкований в «Універсальному журналі», року 1928 («Універсальний журнал», 1928, № 2, під назвою «Партизани»). Вірш датований 1925 р. Інша назва — «Дядьки».

11. Там-таки «Плесо спить» (Насправді. альм. «Літературний ярмарок», 1929, кн. XI, з підзаголовком «Мисливська легенда»).

12. «Темні вулиці вкрились насінням...» Не друкований ніде.

13. «На майдані куриться мітинг...» Друкований у збірнику на роковини у Києві. (Встановити назву збірника не вдалося).

14. «Вересня день мов меч...» Друкований. Покладений на музику композитором Яновським.

15. «Ось іду по рейці і хитаюсь...» Друкований у «Червоному шляху» (ж. «Червоний шлях», 1926, № 7—8).

16. «Старий шкандибає недужий...» Тема «Хуртеча». Зіпсований друкарнею в книзі «Доробок». (Друкувався в ж. «Червоний шлях», 1923, № 9, під назвою «Хуга»). Вірш подаємо в розділі «Доробок».

17. «Лежать, лежать сніги...» (I, II, III). Ніде не друкований.

18. «І ринула лісів весела хвиля...» Ніде не друкований. Літо 1928. (У книжці «Поезії» — «І ринула лісів зелена хвиля...»).

19. «Степами має сива борода...» Не друкований. Тема «Маркс у степу». Опублікований у ж. «Все-світ», 1925, № 19. Перша строфа подана у такій редакції:

Маркс бороду у жито занурив,
Проміння в степ посіяв золотаве,
Мільйони зерен, мільйони слів
Сипнув у поле, кинув на отави.

Друга строфа — без змін. Третя звучить так:

На берегах повстання і пісень,
Над ріками радянських революцій
В далеку путь налагодився день
Й ховає сонце в сивім капелюсі.

20. «Вночі дзвенить комар...» Надрукований у «Червоному шляхові», (ж. «Червоний шлях», 1926, № 3, в циклі «Три маленьких вірші»).

21. «Таємний талалай...» Ніде не друкувався. Зима 1928. (Надрукований в альм. «Літературний ярмарок», 1929, кн. IX).

22. «З очей спадає денний груз...» Надрукований у «Червоному шляхові» (ж. «Червоний шлях», 1926, № 3, у циклі «Три маленьких вірші»).

23. «Чи стемніли вулиці, чи йду я сам...» Друков. у «Червоному шляхові» за 1927. Тут викинуто одну строфу. Заголовок «Перевтома». (У кн. «Поезії» вірш надрукований під назвою «Перевтома»).

24. «Овес росте край неба у пісках...» Ніде не друкований. Зима 1928 року.

25. «Гей, довго жити ще мені на світі...» Не друкований. Зима 1927 року. Тема і заголовок «До краю радянського». (Під таким заголовком уміщений в альм. «Літературний ярмарок», 1929, кн. IX).

26. «В березні міліціонер свистав...» Надрукований навесні 1929 року в «Універсальному журналі» (В кн. «Поезії» під заголовком «Поетова весна»).

27. «Як тане трава...» Не друкований. Весна 1929 року, частина довшого забракованого автором віршу. (Вміщено в альм. «Літературний ярмарок», 1929, кн. XI).

28. «Ах, дерево у пам'яті глухій...» У повісті про доктора Леонардо. Написаний влітку 1928 р. (Вперше вміщений в «Подорожі вченого доктора Леонардо та його майбутньої коханки Альчести до слобожанської Швейцарії» (1930); в кн. «Поезії» — під назвою «Доктор Леонардо»).

29. «Як ми з нею луками ішли...» У тій-таки повісті. (В кн. «Поезії» вірш має назву «Альчеста»).

30. «І співай тепер, що не ця...» Друк. у «Червоному шляху». (У «Червоному шляхові» цього вірша не знайдено).

31. «Верніться!» Не друкований. (Вміщений в альм. «Літературний ярмарок», 1929, кн. XI).

32. «Впливає чапля з туманів»... У повісті про доктора Леонардо. (У кн. «Поезії» під назвою «Альчеста»).

33. «Родили ми з тобою стільки слів...» Не друкований. Тема: Поезія. (В альм. «Літературний ярмарок», 1929, кн. IX).

34. «Моє, моєньке миле, ясне — мі...» Не друкований. Зима 1926 року. (В кн. «Поезія» під назвою «Колискова»).

35. «Ах, життя моє дороге...» Не друкований. Одеса. Літо 1929 року.

Такий вигляд мала книжка «Ясен» і в такому вигляді (крім двох віршів з «Доробку») ми подаємо її тут. У книжці «Поезії» в розділ «Ясен» додано ще принаймні 14 віршів і не відділено нічим вірші з книж-

ки «Балади про війну і відбудову» (10 віршів-балад). В такому вигляді, перед лицем деформації зб. «Ясен» і в тематиці, і в часових межах, зрештою, в якійсь композиційній єдності, в якій формувалася книжка як ціле, ми винесли вірші, що не друкувалися в «Ясен» (і здебільшого також і в періодичній пресі), в окремий розділ «Із книги «Поезії» (1933)», а далі подали як окрему книгу «Балада про війну і відбудову». Більшість цих віршів — «Морозна осінь», «Заєць дитячий», «Станція», «Потяг вночі», «Грак-гуморист», «Краєвид на курорті», «Вихідний день», «Грайворін-песиміст», «Місто», «Чавун», «За лінію лісів», «1905 рік», «Ліс», «Весна на заводі» — мають пошуковий характер і не можуть бути ні долучені до збірки «Ясен», ні вилучені з поетового доробку. Слід обережно, та все ж спростувати ще одне твердження у примітках до «Ясена» — «Закінчують юнацький період». У час виходу збірки поетові минуло 35 років, отже, розглядати ці твори, як явища юнацького періоду — ніяк не випадає.

Остання прижиттєва книжка віршів М. Йогансена «Балади про війну і відбудову» вийшла у видавництві «Література і мистецтво» 1933 р. Тоді ж побачила світ і книжка «Поезії», в-во «Рух», що являє собою найбільш повне зібрання віршів поета.

До цього видання долучено й вірші з книжки «Балади про війну і відбудову», власне, ті, що не входили до попередніх збірок (крім книжки «Ясен»). Своєрідність «Балад...» у тому, що це — тематично-жанрова книжка. На початку її подано чотири вірші-балади із попередніх книжок, але під новими назвами: «Крим» («Ринав останній генерал...»), «Червона армія» («То було не героїство білих...»), «Потяг 1919 року» («Потяг урізавсь у сніг...»), «Цвіли суніці...» («Партизани»).

У віршах «Крим» та «Потяг 1919 року» проти попередніх видань — змін немає. У вірші «Червона ар-

мія» переставлено строфи: третя стала другою, друга — третьою.

У вірші «Партизани» порівняно з текстом збірки «Ясен» є кілька змін і додатків. Перша строфа звучить так:

Цвіли суніці між полян,
Столітнє сонце розставало,
Поволі військо йшло селян
В долину — й війська було мало.

Друга строфа — без змін, у третій виправлено четвертий рядок: «Солдати сонні скніли біля штабу». Далі додана строфа:

І знали добре, що цей самий генерал
Прийшов до них із військом білим,
Палив хати і землю відбирав,
Ту землю, де вони робили.

В останній строфі також внесено зміну. Рядки «сумні суніці і тепер цвітуть серед кісток, труплявини і сталі» виправлено на такі:

Замість суніць величніші ростуть
Рослини з скла, і дерева, і сталі.

Далі йде цикл балад під загальною назвою «З історії 45 дивізії»: 1. 400 полк, 2. 405 полк, 3. Комуністичний батальйон». Вони були вміщені у збірці «Поезії» (1933) з певними змінами та скороченнями, які загалом не пішли на користь баладам. Замість широкого прозового вступу, що ніби передував усьому циклові, тут подано інший: «У 1918 році, коли тільки організовано частини, з яких виросла 45 дивізія, комполку 400 Колісникові доручено ліквідувати повстання в його рідному селі, де була на той час його мала дитина». Починаючи від слів «кулемети косять киях, кулемети розносять шлях» до слів «чотириста

кинув комполку гранат» баладу скорочено на 27 рядків, що з одного боку надає їй більшої динамічності, з другого губить деякі важливі деталі. Знято також дату вірша — 1931.

У наступному вірші-баладі «405 полк» замість прозового вступу, який є у зб. «Балади про війну і відбудову», у збірці «Поезії» дано коротке повідомлення: «1919 рік під с. Миколаївкою». В тексті суттєвих змін немає. Також знято дату написання — 1931.

В третій баладі «Комуністичний батальйон», замість докладного повідомлення про бій під Копиловим, в збірці «Поезії» дано коротке: «Тоді одному батальйонові Червоного Звідного Комуністичного полку дано наказу: «Вмерти, але ворога не пустити». Суттєвих змін у тексті балади немає.

«Отець» — балада датована 1930 роком. В зб. «Поезії», 1933, подана під заголовком «Червоноармієць з батьком балакав у сні...».

«Комчоти Макаров». У зб. «Балади про війну і відбудову» відсутня передостання строфа, яка є в зб. «Поезії»:

Війни громадянської бубон
Ще гуде і лунає в Донбасі,
Та нових по цехах нарубано
Героїв робочого класу.

«Внизу». Балада з прозовим епіграфом: «Тільки ми зможемо...». В збірці «Поезії», 1933, вміщена під заголовком «Тисячу перший» із суттєвими змінами в тексті, зокрема вилучено шість строф, в яких змальовано боротьбу шахтаря з газом, яка коштувала йому життя. Твір не датовано.

Лабораторія. Два вірші, вміщені в цьому розділі, поет включив у пізнішу редакцію поеми «Комуна» («Поезії»). Однак рання редакція вірша «Комуна», вміщена ще в першій збірці «Д'горі», більш виразна.

В такому вигляді вона ввійшла у численні хрестоматії та антології 20—30-х років. Вірш «Ремонт землі» написано вже після опублікування поеми «Комуна». (Див. ж. «Молодняк», 1933, № 6).

ПОЗА ЗБІРКАМИ.

Вірш «Віє вітер, небо очі змежило» — ранній зразок верлібру — вміщено у ж. «Шляхи мистецтва», 1921, № 2, твір відбиває глибокі особисті переживання поета, батько й сестра якого у 1921 році загинули від голоду. Не ввійшов до жодної збірки.

«Балада про трьох друзів» вміщена під псевдонімом «М. Крамар» у додатку до г. «Вісті ВУЦВК» — «Література, Наука, Мистецтво» 30.XII. 1923 р. Ранній зразок балади М. Йогансена. В ній відбито настрої початку нової економічної політики. Більше ніде не передруковувалася.

Вірш «В весні їхати в Київ вечірнім...» був третім у циклі «Три маленьких вірші» (ж. «Червоний шлях», 1926, № 3). «Сестра» (Загальний зошит). Уперше опубліковано в ж. «Молодняк», 1933, № 6).

«Робочий». Вірш вміщено в ж. «Червоний шлях», 1933, № 1). Критикувався за спробу зобразити робітника «в космічних вимірах» та за справді невдалі рядки «ще я стою рачки і від гроз у груди і від океанів у коліна вимок». Можливо, тому не включений в останні збірки.

ДОДАТКИ

Публікації дають змогу уявити творчий процес поета, його самооцінку окремих віршів і всього шляху. «Відповідь на анкету», як і вміщена далі «Автобіографія Майка Йогансена», написані в іронічному, гумористич-

ному дусі, з елементами містифікації в дусі старих інтермедій. Отже, й в біографічних відомостях, поданих тут, є неточності. Так, у першій автобіографії говориться «тепер мені тридцять літ, я молодий і здоровий». В цей час М. Йогансену було 34 роки. Власне, й вимагати точності у цій містифікованій автобіографії (нібито написаній І. Сенченком, хоч автобіографії пишуться авторами) було б марно...

До читача. Передмова до кн. «Збірка вибраних віршів», Х., 1930.

Переднє слово. Передмова до кн. «Поезії», Х., 1933.

Ледачий автор (відповідь на анкету «Універсального журналу») вміщена в ж. «Універсальний журнал», 1929, № 2.

Автобіографія Майка Йогансена. Опублікована в альм. «Літературний ярмарок», 1929, кн. 3.

Автобіографія. Друкується вперше. З архіву М. Плевако (XXVII, 937). Рукописний відділ ЦНБ АН УРСР.

Судячи з деяких ознак, ця автобіографія, як і попередня, писалася 1929 року. Так, про книжку віршів «Ясен» сказано, що вона «закінчується друком». Книжка вийшла 1930 року. В автобіографії трапляються й інші неточності. Згадана тут книжка «Подорож філософа під кепом» насправді вийшла під назвою «Подорож людини під кепом» (1929). Про філософський роман «Майборода» — тут єдина згадка; очевидно, задум реалізований не був. «Написав (укупі з Юртиком) кіносценарій «Звенигора»... Юртик — Юрій Тютюнник, відомий націоналістичний військовий діяч, поплічник С. Петлюри, згодом амністований радянськими органами. Брав участь у роботі «Українфільму» то як автор сценаріїв, то граючи у фільмах «самого себе». Автобіографія закінчується «Бібліографією», в якій згадано (намальовано) тринадцять книжок, з деякими неточностями. Так книжка «Пролог

до комуни» вийшла не 1925, а 1924 року, книжка «Як будується оповідання» не 1927, а 1928 року, відповідно «Ясен» не 1929, а 1930. Сторінка бібліографічна завершується словами: «Переклади з Леніна, Едгара По, Шекспіра («Отелло», вкупі з Щербаненком). Газетних і журнальних статтів, критики своєї і на себе і т. п. автор не пам'ятає. *Майк Йогансен*».

З М І С Т

Романтик революційного слова. *Крижанівський Степан* 17

ЛІРИКА

Книга «Доробок» (1924)

Хмар руїни

«І птиці летять»	44
«Непереможні хмари-гори»	44
«Іще раз, коли» .	45
«І хвилі в літеплі»	45
Пісня	46
«У дахів іржавім колоссю» .	46
«Поля синіють вечорами»	47
Дими махорки	47
«Сивий ранок впав на місто синє»	48
Травень	49
Місяць	49
Посуха	50
«Не віримо в бога — ні» .	50
Рондель	51
«Остання гать» .	51
«Вже птиці летять»	51

Скоро forte

Скоро forte	52
«Ви, що не знаючи мети»	52
«В грому гармат і співах криці»	53
«...І спить вівсяна осінь» .	53
«Наїживсь голений город»	54
Варіант	55
Голод	55
«Осяяний осені синіючий сон»	56
Пора	57
«Понад північчю сивий вітер»	58

Крокове коло

Крокове коло	59
--------------	----

У бій	59
Сантименти	60
Ніч	61
Хмарку на захід	62
Павза	63
Світанок	64
Вечір	64
«Як дихає ніжно...»	64
Реакція	65
«Вогка долина й молоді дуби»	66
Іще одна ніч .	67
Дощ	69
День	70
Трактовка баналі	70
Комуна	
«І знову йду...»	71
«Углиб, у груди...»	71
Весна	72
«То було не геройство білих»	73
«Потяг урізавсь у сніг»	74
Завтра знов до верстату...	74
Історія речей	75
Пісня («Ой, над стогами...»)	76
«Дві тисячі літ були б ви богом»	77
Революція (I — IV)	77
Комуна. (Утопічна поема)	
I. До муз .	80
II. Не утопія	80
III. Агітація .	80
IV. Агітація .	81
V. Пацани усіх країн, єднайтеся!	81
VI. Про турбіни	82
VII. Про хімію .	82
VIII. Мій любий	83
IX. Син дівчини	83
X. Ви — під чоботом черви	84

XI. Комуна	84
XII. Не журіться, капіталісти!	85
XIII. Метемфісис	85
XIV. Сон .	86
XV. Машина мріє .	86

Книга «Ясен» (1930)

Прокламації

«На вулиці шукаю сутінь»	87
«То город-дощ...»	88
«Ринав останній генерал»	89
«Колись рушніці калиновим соком»	89
«Я — це ти» .	90
Слава	91
I. «Не слава»	91
II. Ведмідь	91
III. Іно!	92
IV. О, гуркіт потягів вночі .	92
V. І все ж таки	93

Балади

«У ліжку нидіє боєць»	93
«Не падав сніг...»	94
«Цвіли суніці з-під листків»	95
«Плесо спить...»	96
«Темні вулиці вкрились насінням»	97
«На майдані куриться мітинг»	97

Зілля

«Вересня день, мов меч»	98
«Ось іду по рейці і хитаюсь»	99
Лежать, лежать сніги (I, II, III)	100
«І ринула лісів весела хвиля»	101
«Степами має сива борода» .	101
«Вночі дзвенить комар» .	102
«Таємний талалай»	102
«З очей спадає денний груз»	103
«Чи стемніли вулиці...»	104

«Овес росте край неба...»	104
«Гей, довго жити ще мені на світі» .	105
Любов	
«В березні міліціонер свистав»	105
«Як тане трава»	107
«Ах, дерево у пам'яті глухій» .	107
«Як ми з нею луками ішли» .	108
«І співай тепер, що не ця»	109
«Верніться!» .	109
«Випливає чапля з туманів»	110
«Родили ми з тобою стільки слів»	110
«Моє, моєньке миле...»	111
«Ах життя моє дороге»	112

Із книги «Поезії» (1933)

Морозна осінь	113
Заєць дитячий	114
Станція	114
Потяг уночі	115
Грак-гуморист	115
Краєвид на курорті	116
Вихідний день	116
Грайворін-песиміст	117
Місто (I, II, III)	119
Чавун (I, II) .	121
«За лінію лісів...»	122
1905 рік	122
Ліс	123
Вісна в заводі	124

Із книги «Балади про війну і відбудову» (1933)

З історії 45 дивізії .	125
I. 400 полк	125
II. 405 полк .	128
III. Комуністичний батальйон	130
Отець	135

Комчоти Макаров .	136
Внизу	139
Балада про одного із ста	142
Рибалки	146
З лісів ліса	150
Радянський порт	152

ПОЗА ЗБІРКАМИ

«Виє вітер»	156
Балада про трьох хлопців	157
«Ввесні їхати в Київ...»	158
Робочий	158
Сестра («Загальний зошит»)	160
Пісня Червоної кінноти .	162
Лабораторія	
Комуна	164
Ремонт землі	165
Передчування	166

ДОДАТКИ

Передмови до книжок поезії	168
До читача	168
Переднє слово	169
Ледачий автор	169
Автобіографія Майка Йогансена .	170
Автобіографія (З рукописного фонду ЦНБ УРСР)	172

ПРИМІТКИ	178
----------	-----

БИБЛИОТЕКА ПОЭТА

Литературно-художественное издание

Йогансен Майк Гервасиевич

СТИХОТВОРЕНИЯ

Составитель Крижановский Степан Андреевич

Киев, издательство «Радянський письменник»

На украинском языке

БІБЛІОТЕКА ПОЕТА

Літературно-художнє видання

Йогансен Майк Гервасійович

ПОЕЗІЇ

В книзі використано архівні фотоматеріали.

Редактор О. В. Лупій

Художник М. П. Вуск

Художній редактор Н. В. М'яковська

Технічний редактор Н. М. Самойличенко

Коректор С. С. Литвин

Інформ. бланк № 2909

Здано на виробництво 02.09.88.

Підписано до друку 15.12.88. Формат 70×90¹/₃₂.

Папір офсетний № 1. Гарнітура «Таймс». Офсетний друк.

7,31 ум.-друк. арк., 7,31 ум. фарб.-відб., 7,06 обл.-вид. арк.

Тираж 4000 пр. Зам. 1248-8.

Ціна в оправі 90 к.

Видавництво «Радянський письменник»,

252054, Київ-54. вул. Чкалова, 52.

Львівська книжкова фабрика «Атлас»,

290005, Львів, Зелена, 20.

Йогансен М. Г.

Й75 Стихотворения/Редкол.: В. В. Биленко и др.; Сост., вступ. ст. и прим. С. А. Крижановского.— К.: Рад. пысьмэннык, 1989.— 196 с. (Б-ка поэта).

ISBN 5-333-0379-3

Произведения одного из популярных поэтов 20—30 годов Майка Йогансена (1895—1937) не издавались больше полувека. Его литературное наследие имеет немалую художественную ценность. Это издание самое полное, оно содержит все лучшее из прижизненных сборников поэта.

Й 4702640202-026
М223(04)-89 БЗ.19.9.88

ББК 84Ук7-5

ША Н О В Н І Т О В А Р И Ш І

У видавництві
«Радянський письменник»
вийшли друком нові книжки
із серії «Бібліотека поета»:

Євген ПЛУЖНИК ПОЕЗІЇ

До книжки одного з найталановитіших
українських ліриків ХХ століття
Євгена Плужника (1898—1936), який загинув
у сталінських таборах, увійшли вірші і поеми
із трьох його поетичних збірок: «Дні»,
«Рання осінь», «Рівновага», а також твори,
опубліковані в періодиці.
У творчості поета — тонкій,
глибокій, самобутній — знайшла яскраве
і неповторне втілення епоха громадянської війни
і перших післявоєнних літ. Переживання
і роздуми людини, доля одного із багатьох
учасників грандіозного перелому історії —
головна тема творчості Євгена Плужника.
Передмову і примітки написав Леонід Череватенко.
Видання ілюстроване.

Українська поезія XVII століття (перша половина)

АНТОЛОГІЯ

У збірці представлені імена тих,
чия поетична спадщина визначає обличчя
і характер багатогранної поезії України
напередодні знаменитої визвольної війни
1648 року: Д. Наливайка, С. Симоніда,
М. Смотрицького, К. Саковича, С. Почаського,
Л. Барановича, І. Величковського та інших.
Це друга книга своєрідного тритомника,
в якому буде вміщено поезію епохи
українського ренесансу та барокко.
Читач познайомиться також із зразками
анонімної і народної поезії того часу.
Передмову і примітки написав
кандидат філологічних наук В. В. Яременко.
Видання ілюстроване.

